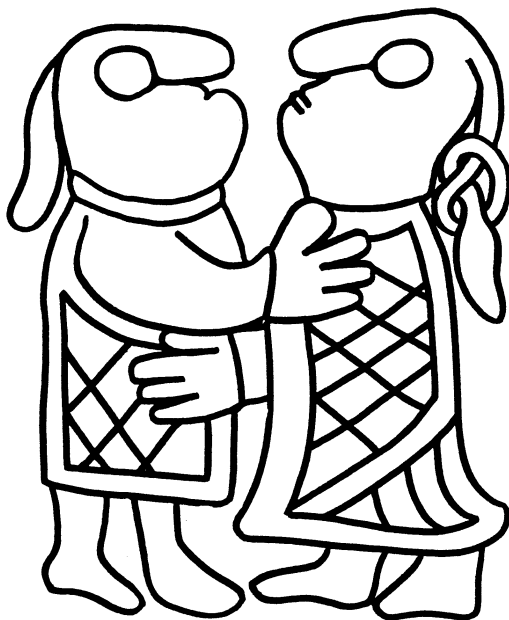

Syvende tværfaglige VIKINGESYMPOSIUM

Odense Universitet 1988

B E R E T N I N G f r a
S Y V E N D E T V Æ R F A G L I G E
V I K I N G E S Y M P O S I U M

Redigeret af

HANS BEKKER-NIELSEN
HANS FREDE NIELSEN

Forlaget Hikuin og Afdeling for Middelalder-arkæologi

Beretning fra
syvende tværfaglige
vikingesymposium.
Udgivet af forlaget Hikuin og
Afdeling for middelalder-arkæologi
ved Aarhus Universitet
Moesgård, DK-8270 Højbjerg, tlf. Q6 272433

Trykt hos Det humanistiske Fakultets
trykkeri, Aarhus Universitet.

© Olaf Olsen, Olav Sverre Johansen
F. X. Martin.

ISSN 0900-0895

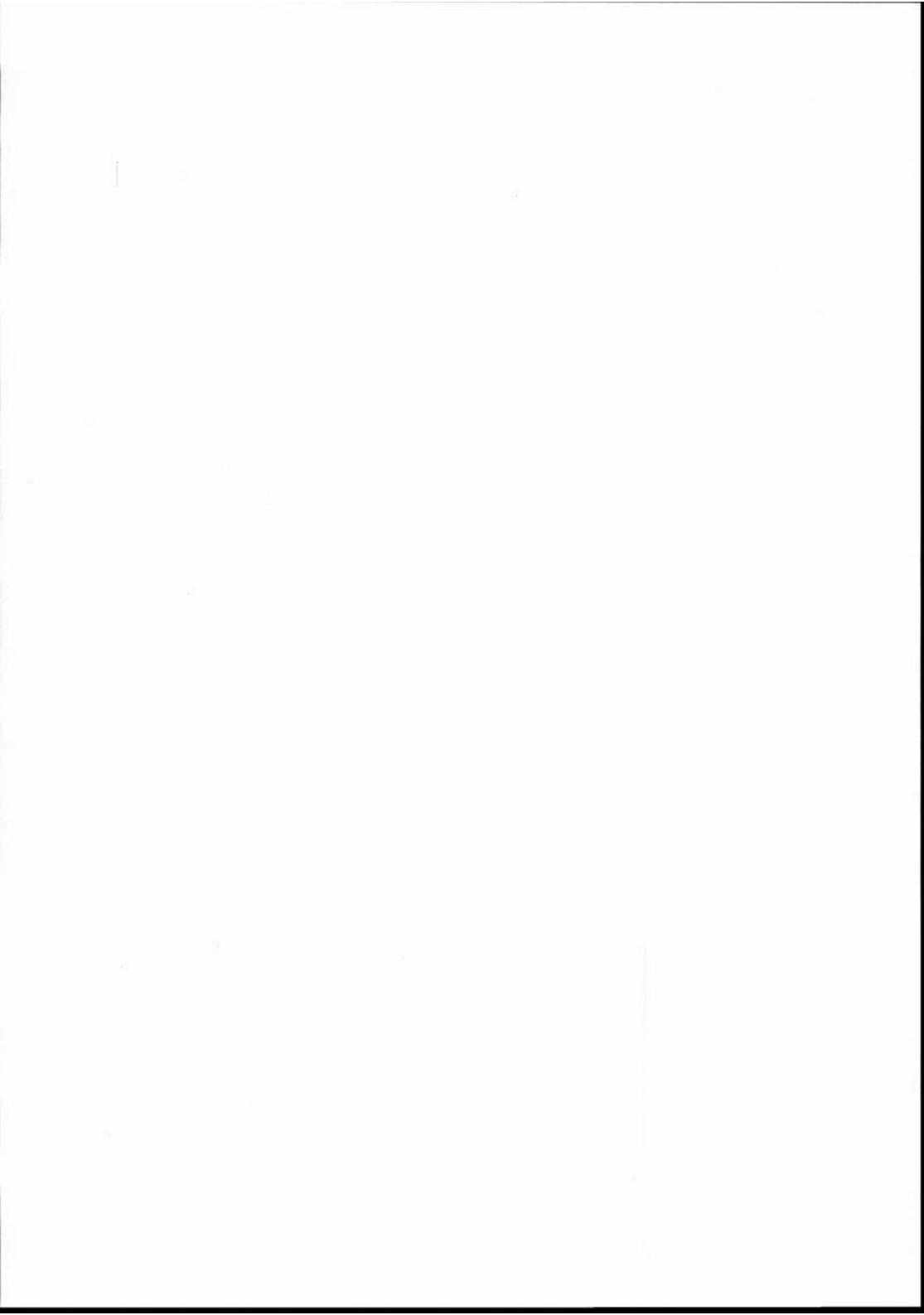
ISBN 87-87270-39-0

Printed in Denmark 1989

Forsideillustrationen viser en
guldgubbe fra høvdingecentret
Borg på Lofoten, se Olav Sverre
Johansens artikel
Tegning: Jens Kirkeby

INDHOLD

Forord	5
Olaf Olsen: Royal Power in Viking Age Denmark	7
Olav Sverre Johansen: Vikingene lengst i nord. Håloygske høvdingesenter i Nord-Norge	21
F.X. Martin o.s.a.: The Vikings at Dublin: The Wood Quay Saga	47

FORORD

I rækken af de temadage om vikingetidens kultur, historie og sprog, som danske universiteter har holdt på skift siden 1982, kom turen til Odense Universitet i 1988. Vikingsymposiet i Odense den 4. maj 1988 var det syvende i rækken. I anledning af Odenses 1000-års jubilæum indgik en antikvarisk fodtur i arrangementet. Fodturen blev afsluttet med et besøg på rådhuset, hvor viceborgmester Lennart Larson tog imod.

Vikingedagen begyndte om aftenen den 3. maj 1988, hvor rigsantikvar, professor, dr.phil. Olaf Olsen holdt et foredrag for Folkeuniversitetet, hvortil alle symposiedeltagere var indbudt. Olaf Olsens foredrag (i engelsk version) findes trykt i dette hæfte med de øvrige foredrag fra vikingedagen ved førstelektor Olav Sverre Johansen, Tromsø, og professor F.X. Martin o.s.a., Dublin. Vi vil gerne sige tak til forelæserne - både for deres medvirken ved symposiet og deres indsats ved udformningen af denne beretning om vikingemødet i Odense. For storartet hjælp fra den irske regerings Cultural Relations Committee, Statens humanistiske forskningsråd, Odense Universitet og Odense by takker vi på deltagernes og arrangørernes vegne.

Hans Bekker-Nielsen
Nordisk Institut

Hans Frede Nielsen
Engelsk Institut

ROYAL POWER IN VIKING AGE DENMARK

Olaf Olsen

In this paper I will attempt to assemble elements from a small number of contemporary written sources together with an evergrowing amount of archaeological evidence in order to describe and explain the development of royal power and authority in Viking Age Denmark.

In doing this, I am fully aware of the potential pitfalls ahead. The written words from this dark age on the border between pre-history and history in Scandinavia are insufficient and untrustworthy, and the archaeological finds and features are generally of little value for the student of political history. Still, it is neither forbidden nor totally irresponsible to give it a try - so why not?

The basic questions I will put are two: 1) When was Denmark united into one kingdom? 2) Why did it happen? A when and a why.

These questions cannot be dealt with unless one understands the nature of royal power in the Viking communities. An explanation of this is especially important when dealing with the written sources from Western Europe, for many of the Viking leaders who raided in France, and were called 'kings' by the Frankish chroniclers, were not proper kings. As emphasized by Peter Sawyer¹⁾ most of them were either pretenders to the throne in their homeland or dethroned Scandinavian kings in exile, trying to gather strength from war abroad to take up the eternal fight for kingship at home. The kingdom of such 'kings' rarely extended beyond the deck planks of their ships.

The real Viking king had to have earth under his feet, a land

1) Peter Sawyer. Da Danmark blev Danmark, Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, vol. 3, 42 pp (København, 1988)

of his own with inhabitants who acknowledged him as their ruler and obeyed him.

The German historian Karl Bosl, who has studied the structure of the early kingdoms in Northern and Western Europe, distinguishes between two different kinds of kings, the Heerkönig, the warrior king, and the Dauerkönig, the constant or the lasting king²⁾. The Viking king does not fit too well into either of these two categories. In most respects, he could be considered a warrior king, as the upkeep of his reign depended almost totally on the military ability with which he forced his will upon his people, maintained the support of his men and fought his enemies - foreign invaders as well as countrymen who aspired to overthrow his rule.

At the same time, however, there was a strong element of Dauerkönig in the Viking king. Not every chieftain could contest the king's power and present himself as a possible king-to-be. A pretender had to be of royal blood himself. Behind this condition sine qua non for royal status lies the old pagan concept of the king as the chief priest of his country, in possession of the spiritual power that was needed for the negotiations with the Gods on behalf of the whole people. It was he who should ensure victory, fertility and security for his subjects by persuading the Gods to accept the gifts and sacrifices offered to them by the people. The royal blood in his veins brought him, one might say, on speaking terms with the Gods.

This restriction in the eligibility of kings meant that internal struggles for royal power in Viking communities were, as a matter of fact, conflicts fought out within the royal family or - perhaps - between a few families who could claim royal descent. In principle,

2) Karl Bosl. Die Grundlagen der modernen Gesellschaft im Mittelalter I (Stuttgart, 1972), 96 pp.

the king's office was not hereditary. He was elected by an assembly of the free men of the country. In practice, the eldest son of the deceased king tended to be preferred, but quite often brother was followed by brother. One must assume that the forces of arms of the kings-to-be were often more decisive than the traditions for election and the free will of the assembly.

As for the obligations of the king towards his subjects, the key word was: protection. He had to be able to protect every one of them against criminal assaults from fellow-countrymen as well as from foreign pirates and invaders. And without his protection no foreign merchant or missionary could travel safely within the borders of his kingdom.

The powerful king, renowned for his force and feared by his foe, could extend the protection of his subjects and of foreign travelers beyond his own realm. When in 828 AD Ansgarius, the missionary, sailed to Sweden in order to plant his Christian seeds in Birka, the trade station in Lake Mälaren near present-day Stockholm, he fell into the hands of pirates and lost his ship and all his possessions. Twenty years later, he repeated his journey but with greater wisdom. Before departing he acquired a 'signum' from the Danish King Horik, and this brought him and his party safely and unharmed to Birka³⁾.

The forces of the king had a double base. Personally, he was shielded by his housecarls, young members of the aristocracy who won fame through armed service at his court and in his wars. Furthermore, he could conscript his people to military service in defence of the kingdom. Powerful kings could also - at least to some extent - persuade their subjects to take part in raids and war abroad.

The king didn't always use the instrument of war in order to

3) Vita Anskarii (Rimbert), chapters 10 and 26

secure the peace in his country. He could conclude treaties of mutual non-aggression with other kings. In the absence of proper international law the hostage system played an important role in these treaties. Neighbouring kings often exchanged hostages, for - as is said in a contemporary Irish poem - a king who has not hostages in keeping is as ale in a leaky vessel. The most valuable (and effective) hostages were those of royal and noble descent. Many sons of Viking kings and chieftains spent a considerable part of their youth as hostages at foreign courts. In periods of peace this could be a pleasant experience, where the young guests took part in the routines and diversions of the court and were seated at high table with their royal host and his family. Many lasting friendships and later political alliances sprang from this special kind of youth exchange. However, in times of trouble the condition of the hostages could change in a very dramatic way. The hall of an Irish king is known to have had, in a remote corner, a table for forfeited 'hostages in chains'⁴⁾.

The Viking kingdom of Denmark consisted of the peninsula of Jylland, the islands of Fyn and Sjælland and several smaller islands plus the southernmost part of today's Sweden, i.e. the provinces of Skåne, Halland and Blekinge. An old division of Denmark into three parts with Jylland, Sjælland and Skåne as centres, each with their own law codes, is reflected in the appearance of written provincial law books of the 13th century. This feature is probably a throw-back to a not too distant past when the three provinces may each have had their own king. And, indeed, the number of petty kingdoms in Denmark might at an even earlier stage have been considerably higher than that. At the time, c. 900 AD, when the

4) Francis John Byrne. Irish Kings and High-Kings. (London, 1973), 33 and 211

Anglo-Saxon merchant Wulfstan gave King Alfred an account of his travels in the Baltic, he reported that the small island of Bornholm - ca. 600 km² - had its own king⁵⁾.

Until the Norman conquest in the 12th century, Ireland was divided into more than 100 independent areas, tuatha, each with its own king. The structure of these petty kingdoms - some very really extremely small - is fairly well known because of the unique presence of early written sources in Ireland, reflecting an Iron Age community in Christian disguise. These texts might, if handled with care, help us understand certain features in contemporary Scandinavia.

Confronted with this impressive number of small kingdoms - in Ireland averaging c. 600 km², in Denmark probably a bit more than that - some scholars would be inclined to think of using the term 'tribe'. Like most modern Irish historians⁶⁾, I will avoid that, partly because of the somehow derogatory overtones of this word, but mainly because the geographical isolation of ethnic groups which could have justified talk of tribes was a stage of development which had passed many centuries before the Viking Age, in Scandinavia too.

Except in the case of Bornholm, the sources do not allow us to be confident of the approximate size of and even less of the frontiers between the petty kingdoms in Denmark. There are clues, however, particularly in Jylland where broad swampy river-valleys constituted serious barriers to all kinds of road traffic and formed natural borders between human settlements in the otherwise undramatic Danish landscape. More significant is the presence of the remains of a considerable number of 'folk dikes' - linear earthworks of modest size, but sometimes several kilometres long⁷⁾, indicating

5) Niels Lund (ed.). Two Voyagers at the Court of King Alfred. (York, 1984), 23

6) Francis John Byrne. "Tribes and Tribalism in Early Ireland". Eriu xxxii (1971), 128-66

7) Hans Neumann. Olgerdiget - et bidrag til Danmarks tidligste historie. (Haderslev, 1982), 49 - Steen Hvass. "Trældiget". Vejle Amts historiske Aarbog 1984, 89-107

some kind of political divisions. Few of them have been dated through archaeological excavation, but it is the general view, not contradicted by archaeological evidence, that the bulk are pre-Viking and that the oldest among them were erected in the first centuries AD.

On a purely hypothetical basis, without too great an imaginative leap, one might well suppose that an initially large number of small kingdoms must have been gradually reduced to a smaller and smaller number through conquests and sometimes peaceful amalgamation, ending with the presence of only one Danish kingdom. If we venture to trace this development, we will have to work backwards from the final stage, the united Denmark with one king of all Danes.

This one kingdom was certainly there c. 970 AD when King Harald 'Bluetooth' raised his impressive runic monument in Jelling, claiming in the inscription that he "won all Denmark for himself, and Norway and made the Danes Christian"⁸). It is the first part of the statement, his seizure of royal power in the whole of Denmark, that we must concentrate our attention upon here. Since the days of King Harald, Denmark has been united under one king, with only short and unimportant interludes mainly in the 12th century. But can we put faith in the idea that Harald really was the very first of kings of the whole of Denmark? The inscription on the stone does not exclude the possibility that other kings before him had achieved this status, though not with the lasting effect of Harald's unification of Denmark.

There is, actually, weighty evidence that Harald did not unify Denmark, but reunified it. If we now step back in time to view the possibilities, our first stop will be in 808 AD when the victori-

8) Erik Moltke. Runes and Their Origin in Denmark and Elsewhere. (Copenhagen, 1985), 207 pp.

ous armies of Charlemagne approached the Danish border from the south. According to The Frankish Imperial Annals, a certain Godfred, rex danorum, consequently fortified the South border of Jylland with a rampart, stretching from the North Sea in the West to the Baltic Sea in the East, only interrupted by one single gate where horsemen and carriages could leave the country and return to it again.

This impressive defence work, the 'Danevirke', could certainly not have been built by a local petty king or chieftain. The construction must have demanded the participation of thousands of men and required a strong and effective organisation directed by a powerful king with substantial resources behind him - either a king of the Jylland peninsula or perhaps of the whole Danish area. That the latter might be the case is indicated by another piece of information in The Frankish Imperial Annals. In 810, when King Godfred had died (murdered by his own men, as kings often were), a peace treaty with the Franks was concluded. One of the Danish negotiators mentioned in the Annals was Osfrid 'de Sconaowe', i.e. 'from Skåne', which suggests that the realm of the Danish king included this Eastern province.

Until recently, Godfred has been considered the first king of all Denmark, and although that we know a few names of Danish kings before him there is no evidence to suggest that the rule of these kings extended over more than a part of the later Denmark. However, new archaeological finds and observations have provided us with strong arguments in favour of a more ancient origin of the "full" Danish kingdom.

The strongest indication is furnished by excavations in the Danevirke walls where dendrochronological examination of timber from different points of the main wall within a distance of c. 7 kilometres have produced the same date for the construction:

737 AD⁹⁾. So, as a matter of fact, King Godfred was not the first to build the Danevirke. He did not establish the Danevirke system, as the annalist believed, but strengthened it 80 years after its first origin. The founding king from 737 AD must have been at least as powerful as Godfred was, but neither his name nor his other virtues are handed down to us in any written record from this obscure period in Scandinavian history. Our knowledge is so sparse that we do not even know whether the threat from the South which the Danevirke was intended to avert came from the Saxons or from advancing Slavs in present-day Holstein.

The presence of a mighty Danish king in the early 8th century is affirmed by another striking archaeological discovery that has surprised both historians and archaeologists. Excavations in the town of Ribe in South Jylland, not far from the North Sea, have shown that this important town is at least one hundred years older than previously supposed. The find of traces of several craftsmen's workshops and of coins (sceattas) from North Western Europe indicate that Ribe had some kind of urban character in the early part of the 8th century, evidently attracting merchants from Frisia and probably also from England¹⁰⁾. Whether it was a king of Denmark, local lords or foreign merchants, who established an international market place in Ribe will probably always remain a question of debate. But there is little doubt that the crafts and trade in Ribe could only thrive because of active support from the king and due to the protection he - and only he - could offer the foreign merchants during their

9) H. Hellmuth Andersen, H.J. Madsen and Olfert Voss. Danevirke I-II. (København, 1976)

10) Ingrid Nielsen. Middelalderbyen Ribe (Aarhus, 1985). - See also the series Ribe Excavations 1970-76, ed. by Mogens Bencard, vol. I (1981) and 2 (1984)

stay in Denmark and passage through Danish waters. In return for this protection the king could claim tolls and taxes from the travelling men, a welcome addition to his normal income, enabling him to enlarge his military capacity.

The importance of royal control over Danish waters at this early stage of Danish kingship is underlined by a third new archaeological observation: the dendrochronological dating of the Kanhave Canal to the year 726 AD¹¹⁾. This canal cuts through the island of Samsø from East to West at its narrowest point, so that ships at anchor in the protected natural harbour in Stavns Fjord at the East end of the canal could quickly and easily proceed to the Western side of the island. An enterprise of these dimensions would hardly have been undertaken for the benefit of merchant ships. They would not have had an urgent need for the canal, as its presence could only shorten the journey slightly - not more than a few hours or a half day - for ships heading for the harbour in Stavns Fjord, when coming from the South. The purpose of the canal must have been a military one, to ensure a quick turn-out for the king's fleet, based in Stavns Fjord, when hostile ships were observed from the look-outs on the hills of Samsø. Due to the canal, the guarding ships could act with equal speed and efficiency against enemies in the Kattegat, no matter whether they chose to pass Samsø on the Western or the Eastern side.

The task of the king's ships in Stavns Fjord would be a triple one: to protect the coastal areas of East Jylland and Fyn against attacks from seafaring enemies, probably mainly from Norway, to diminish the threat to peaceful shipping - merchantmen and fishermen alike - from native and foreign pirates operating in the Kattegat, and to uphold the unity of the Danish kingdom through a demon-

11) Else Roesdahl. Viking Age Denmark (London, 1982), 38.
The dendrochronological dating by Wormianum, Aarhus, 1986.

stration of the king's power, strong enough to suppress the traditional quarrels and fighting between the inhabitants of the former petty kingdoms within the Danish realm.

The gradual success of these endeavours is reflected by the development and growth in the following centuries of a number of towns and market places in Denmark. The most striking example is Hedeby (Slesvig), founded as a town c. 800 AD by King Godfred, who forced a number of merchants from another (Slav?) township, called Reric, to settle here, in the vicinity of the Danevirke wall. In a few decades, Hedeby surpassed Ribe and rose to become the most important commercial centre of Denmark, an outpost in the Baltic for tradesmen from Western Europe and a link in the Northern chain between East and West¹²⁾. In the 10th century other towns appeared. First Aarhus in East Jylland, a fortified settlement on the sea route between Hedeby and Norway (and Western Sweden)¹³⁾. Before 1000 AD, the town of Odense was founded near the Kattegat shore of Fyn¹⁴⁾, and on Sjælland the royal seat of Roskilde gave birth to a proper town¹⁵⁾.

In possession of these scattered pieces of evidence on the development of Danish society in these centuries, we can return to the questions put in the introduction to this paper, the when? and the why? concerning the origin of the unified Denmark.

As for the when we can conclude that although the one kingdom of all Denmark did not develop into a firm structure before sometime

12) Herbert Jankuhn. Haithabu. Ein Handelsplatz der Wikingerzeit, 8. Ausgabe (Neumünster 1986)

13) H. Hellmuth Andersen, P.J. Crabb and H.J. Madsen: Aarhus Sønder-vold, en byarkæologisk undersøgelse (København, 1971)

14) Anemette S. Christensen. Middelalderbyen Odense (Aarhus, 1988). - See also Henrik Thrane et al. "Fra boplads til bispeby. Odense til 1559", in Odense bys historie I (Odense, 1982)

15) Nils Engberg. "Roskilde som tidlig kongesæde, by og handelsplads", in Historisk årbog fra Roskilde amt 1981, 3-46

in the second half of the 10th century, it was actually established and had proved to possess a considerable strength already a quarter of a millennium earlier, in the first decades of the 8th century.

But why?. One could assume that it was the growth of trade in the Danish waters that linked the Danish provinces together and gave one of them capability to take full power over all Denmark. There is now doubt that kings could gain income, prestige and power by forwarding and protecting trade. But the initial development of the unification could hardly have been caused by this. The archaeological finds of imported goods, not only in the new towns and market places, but also in the rural districts, in fact indicate that the breakthrough of trade was secondary to the unification. The change from limited exchange of luxury goods and weapons into proper trade with a broad variety of cheaper products occurred gradually in the course of the 8th and 9th centuries. The development of trade in these regions could not therefore have been a precondition for the unification, but should rather be considered as a result of the appeasement of the Danish waters that was one of the most important consequences of the unification.

As I see it, the unification of Denmark is above all an act with the aim of solving a growing security problem for the inhabitants of the petty kingdoms around the Kattegat. A problem that arose because of the striking development of the clinker-built Nordic ship from a slender rowing boat, preferably operating along the coast lines, into a swift and seaworthy sailing vessel built in a variety of types suited for either trade, fishing, travel or war.

The fascinating story of the Viking ships has been told frequently. I will not repeat it here but will add that a number of recent experiments with use of exact copies in full size of Viking ships known from excavations, particularly those from Roskilde Fjord,

have affirmed the amazing qualities of these ships as safe and quick means of transportation in all kinds of weather¹⁶⁾.

The crucial point for the problems posed in this paper is the date of the origin of the Viking sailing ship. At present this date cannot be extracted with certainty from the numerous finds of Viking ships and fragments of ships. Most of these belong to the later part of the period, but we can at least conclude that one of the oldest fully preserved ships, the royal vessel from Oseberg in Norway, built in the early 9th century, is a perfect sailing ship with refined details in the propulsion system that must be based upon a long tradition. The very first evidence of sails in Scandinavia is at hand on the magnificent Gotlandic pictorial stone slabs. These are difficult to date, but the oldest of the depicted sailing ships must be from the 6th century. The bulk of the assortment of proper sailing ships are probably from the 8th century¹⁷⁾. The sails and the details of the rig on these pictures are very impressive indeed and must give rise to the conclusion that the adaptation of the Nordic ship to propulsion by sail was accomplished successfully sometime in the 7th century.

Historical knowledge of 7th century Denmark is virtually non-existent. It is obvious, however, that the appearance of the swift ships must have brought about great changes in the Danish communities. The sailing ship broke the isolation in which many settlements had lived before, and enlarged the everyday world for all Danes. Is also caused unrest, for the Iron Age society was an epoch of fighting men, and the military cruising range expanded concurrently with the development of the seaworthy sailing ship.

16) Ole Crumlin-Pedersen. "The "Roar"-Project", in Sailing into the Past. Proceedings of the International Seminar on Replicas of Ancient and Medieval Vessels, Roskilde, 1984 (Roskilde, 1986), 94-103

17) Erik Nylén. Bildstenar (Visby, 1978), 108. - A full account of these remarkable stone slabs is given by Sune Lindquist Gotlands Bildsteine I-II (Stockholm, 1941 and 1942)

By now, ships with warriors from one kingdom in Jylland could make surprise attacks elsewhere in the peninsula or on Fyn and Sjælland (and vice versa) and return home in no time. This constant threat would make life unbearable for the inhabitants of the coastal regions. To secure peace, it was no longer sufficient for the petty kings to be on good terms with the nearest neighbours of their kingdoms. They had to conclude treaties of peace and mutual protection with a larger number of kings in Denmark. In the course of time this led to amalgamation of kingdoms, either by voluntary arrangements or - perhaps more frequently - in combat from which the fittest of the kings would emerge the survivor.

This development was further encouraged by threats of attacks from abroad. The advancing Carolingian armies in Saxony were one example. No less dangerous were the ship-owning neighbours in the North and the South: the Norwegians who mastered the new ship-building technique, and the Slavs who very quickly adopted this technique. These dangers compelled the Danes to unite their efforts in defence of the Danish coastlands and waters. This could best be done under the leadership of one king.

The Kingdom of all Danes came into being as a security measure, a military necessity, almost 1300 years ago. It took a long time, about 300 years, to make this union of Denmark firm and stable. But it succeeded, and Denmark is still a kingdom.

NORGE

SVERIGE

HALLAND

BLEKINGE

JYLLAND

SKÅNE

SAMSØ

SJÆLLAND

FYN

BORNHOLM

• Jelling

• Ribe

Danavirke

• Hedeby

VIKINGENE LENGST I NORD

Hålføyske høvdingesenter i Nord-Norge

Olav Sverre Johansen

Ottars beretning.

Den beretning som den hålføyske stormann Ottar gav ved kong Alfreds hoff i England på slutten av 800-tallet, regnes som en av de mest troverdige skriftlige kilder fra Norden i vikingtid. I beretningen finnes viktig informasjon om folk og land i Norden, om sjøfart og handel og om samfunnsforhold og økonomi lengst nord i vikingenes verden.

Ottar forteller om sjøreiser både nordover til Hvitesjøen og sørover langs kysten av Norge til Skiringsal (vikingtidsbyen Kaupang i Vestfold), videre gjennom danske farvann til Hedeby og derfra (antagelig) til England. (Se fig.1)

Bakgrunnen for at Ottars beretning ble nedskrevet, var arbeidet med en angelsaksisk utgave av Orosius' verdenshistorie. I den forbindelse anså man det for viktig å supplere verket med informasjon om Europa nord for Alpene, et område som Orosius ikke hadde kjenskap til. Når Ottars (og Wulfstans) beretning er føyd til og ikke integrert i den nye utgaven, kan det skyldes at man ellers hadde lite informasjon om de nordligste delene av Europa.

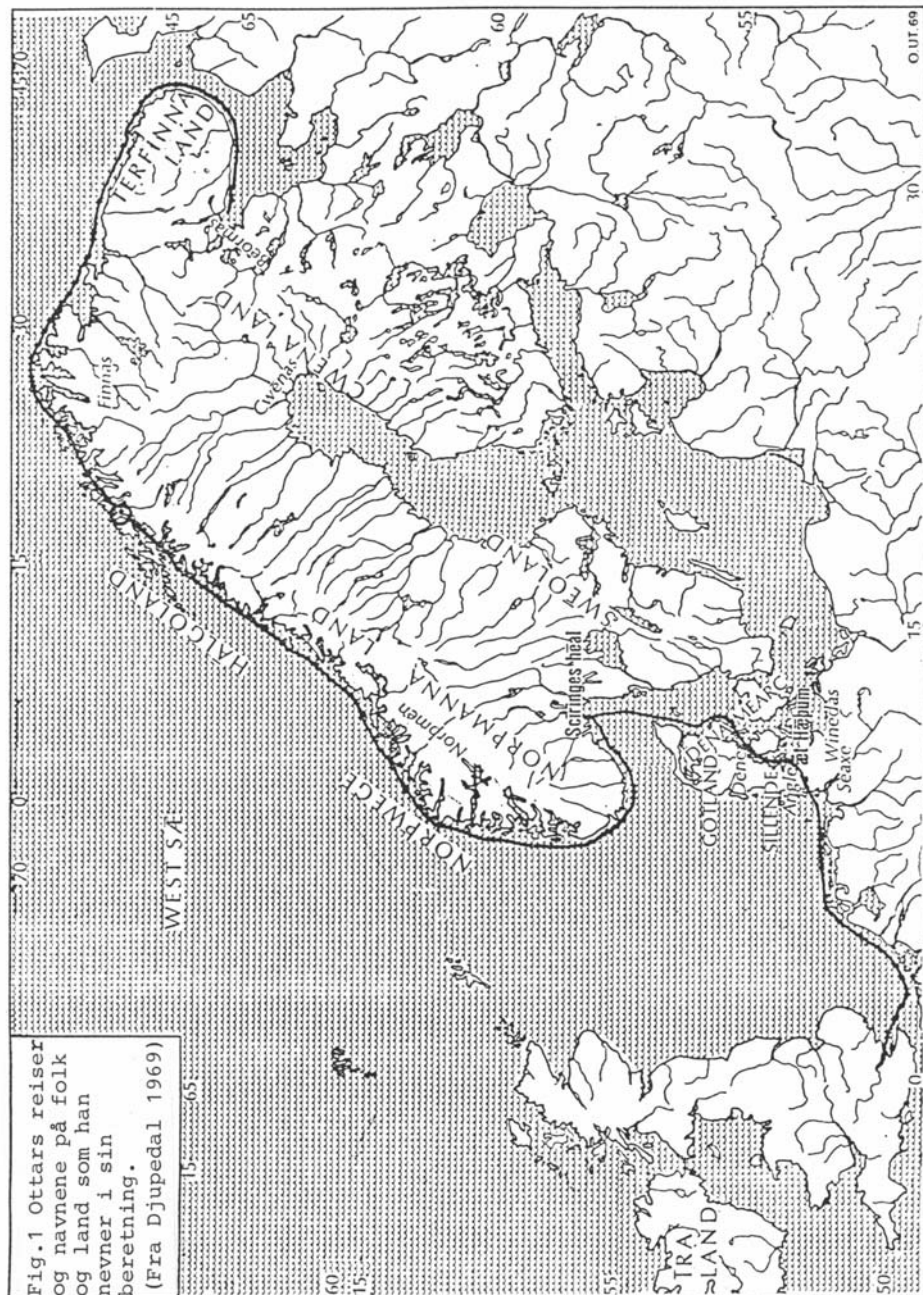
Det er flere grunner til at Ottars beretning regnes som spesielt verdifull og pålitelig:

1. Det meste foreligger i et nesten samtidig manuskript som etter all sansynlighet ble til i Winchester mellom 892 og 924.
2. Fremstillingen har et nøkternt preg. Ottar uttaler seg bare om forhold som han selv har førstehånds kjenskap til.
3. Mange av de opplysningene han gir, kan kontrolleres gjennom andre kilder. Det gjelder for eksempel topografiske og geografiske forhold og navn på folkeslag og seilingslengder.

Men selv om det i beretningen er Ottar som fører ordet, kan det ikke herske tvil om at man har å gjøre med en muntlig

fremstilling som er blitt nedtegnet av andre. Derved kan det ha oppstått misforståelser. En del tallangivelser synes f.eks. lite rimelige. Det er grunn til å anta at Ottar kom til England som handelsmann og at han hadde med seg nordlige naturprodukter som pelsverk, hvalrosstann, dun og skipsreip. Men ut fra teksten har det også vært foreslått at han kom til Wessex for å gå i tjeneste hos kong Alfred. Utgangspunktet her er at Alfred omtales som Ottars "hlaford", herre. Men dette kan ha vært et midlertidig tjener-herre forhold. En utenlandsk kjøpmann trengte beskyttelse i et fremmed land. Der er ikke antydninger i teksten om at Ottar skulle være en av de høvdingene som mistet sine eiendommer som følge av motstand mot Harald Hårfagres rikssamling. Ut fra beretningen kan det ikke avgjøres om Ottar selv henvendte seg til hoffet for å bli introdusert, eller om han ble hentet dit på grunn av sin kunnskap om det nordlige Skandinavia. Det nevnes spesielt at Alfred mottok hvalrosstenner som gave fra Ottar. Hvalrosstann var den tids elfenben og en kostelig handelsvare. Man kan tolke opplysningen slik at Ottar brukte denne gaven til å skaffe seg adgang til hoffet. I så fall hadde han kunnskap om hvilke gavebytterelasjoner som var passende mellom en høvding fra nord og en mektig europeisk konge. Ottars beretning faller i 3 deler. Den første omhandler en sjøreise nordover og østover fra Hålogaland og inn i Hvitesjøen. Underveis passerer han land som er ubebodd bortsett fra samiske jeger- og fangstfolk. Ottar nevner også at hæløygene drev hvalfangst ved Finnmarkskysten. Hos bjarmene ved Hvitesjøen finner han dyrket land og hos dem handler han til seg hvalrosstann. Ottar kan ha behersket samisk ettersom han understreker at samenes og bjarmenes språk var meget likt.

Den neste delen av beretningen omhandler Ottar selv, hans økonomiske maktgrunnlag og hans landsdel, Hålogaland. Når han selv fremstiller seg som en rik og mektig mann understrekes det at bakgrunnen ikke er jordbruksressurser. Han driver litt åkerbruk og holder kyr, sauer og griser. (Men tallet 20 av hvert slag synes imidlertid lite å stole på.) Det meste av hans inntekter kommer fra skattlegging av samene, fra reinsdyr(fangst) og fra hvalfangst. Ottar gir

detaljerte opplysninger om de naturproduktene han mottar fra samene: pelsverk, reinskin, dun, hvalbein og skipsreip av hval- og selhud. Sammen med hvalrosstann dreier det seg om produkter som har vært verdifulle i internasjonal luksus-handel og som utvilsomt også har inngått i gavebytterelasjoner innenfor det øvre samfunnsskiktet. Men en opplysning er vanskelig å tolke når det gjelder Ottars rikdommer. Han sier nemlig at han eier 600 usolgte reinsdyr. Av disse er 6 lokkereiner som hos samene er spesielt verdifulle, da de brukes til villreinfangst. Ut fra at samenes tamreindrift først etableres flere hundre år senere, synes det lite rimelig å skulle akseptere at Ottar har vært "reindriftnordmann". Hans "usolgte reinsdyr" kan derimot være villrein fanget ved hjelp av lokkereiner.

I den siste delen av beretningen forteller Ottar om en reise sørover langs kysten til Skiringsal, den eneste norske byen i vikingtid. Denne sjøreisen tok mer enn en måned når man overnattet på land. Seilingsdistansen er ca. 950 sjømil og dagsetappene blir da ca. 30 sjømil. Om den videre reisen sier Ottar, at han brukte 5 dager fra Skiringsal til Hedeby. Dette er en strekning på ca. 400 sjømil, hvilket vil si ca. 80 sjømil pr. dag. Det kan tenkes at Ottar her har seilt også om natten. Men på ny må det minnes om at tallangivelsene i beretningen ikke alltid er til å stole på.

Når det gjelder de landskapsnavnene Ottar angir i Sør-Skandinavia, er det en del tolkningsproblemer. Det synes som om "Danamearc" brukes både om Vest-Sverige og Sjælland, mens Jylland i nord omtales som "Gotland" og i sør som "Sillende". Beretningen representerer også et av de første skriftlige belegg for navnet "Nordvegr" og "nordmanna land" om Norge. Fig. 1 viser Ottars sjøreiser og navn i beretningen på folk, land og landskaper.

Utgangspunktet for det foregående er nyere oversettelser med kommentarer av Ottars beretning: Simonsen 1957, Djupe-dal 1969, Lund et al. 1983.

Hålogaland og Finnmark.

Det nordlige landskapsnavnet Hålogaland og betegnelsen hál-øyger om den norrøne befolkningen der, er vel belagt i

skriftlige kilder. Sørgrensen mot Trøndelag eksisterer fortsatt som fylkesgrense mellom Nord-Trøndelag og Nordland og ligger på ca. 65° N. Navnet lever fortsatt videre som Helgeland, betegnelsen på de sørlige kystdistriktene i Nordland fylke. Folkenavnet synes å ha stor tidsdybde. Når Jordanes på 500-tallet bruker betegnelsen "adogit" om folk i nord, er dette rimeligvis en forvanskning av "halogii". Men bruken av -land om et stammeområde eller et større høvdingedømme er neppe eldre enn merovingertid eller tidlig vikingtid. (Koht 1920)

Ut fra gravfunn og stedsnavn kan den sammenhengende norrøne bosetningen følges nordover til Tromsø-området på ca. $69^{\circ}45'$ N. Litt lenger nord, i Karlsøy kommune, finnes også et bosetningsområde, mens det bare er noen få spredte funn videre nordover. Det er karakteristisk at bosetningen i de sørlige delene av Hålogaland går innover i fjordene og delvis også opp i dalene. Men jo lenger nordover man kommer, desto mer kysttilknyttet blir bosetningsområdet. Det vil si at lengst nord kommer kildematerialet nesten utelukkende fra øyene. (Se fig.2) Tidsdybden for dette bosetningsmønsteret kan følges tilbake til romertid og folkevandringstid selv om det nok skjer en viss fortettnings og utvidelse av bosetningsområdet i yngre jernalder, det vil si merovingertid og vikingtid. (Sjøvold 1962, s.221; Sjøvold 1974, s.334-335; Støren Binns 1978, s.162-165; Holm-Olsen 1980; Bratrein 1988)

Nord og øst for Hålogaland lå Finnmark, samenes land. Ottars informasjon om at det var udyrket land mot nord, altså ikke gårdsbosetning, bekreftes av mangelen på norrøne funn. Ottar nevner også samer i fjellene øst for Hålogaland. Men det er grunnlag for å anta at også fjordene i den nordlige delen av Hålogaland hørte med til Finnmark (Schanche 1986, s.99-105). En viktig kilde er Historia Norvegiae fra ca.1195 som bekrefter at Finnmark ble brukt om innlandsområder langt sør- over (Bergsland 1970, s.367). Ennå på slutten av 1800-tallet finnes det belegg for at "Finnmarken" muntlig ble brukt om fjorder med samisk bosetning øst for den nordlige delen av det gamle Hålogaland (Horst 1879, s.43).

Den type skattlegging av samene som Ottar nevner, er også

belagt i senere skriftlige kilder. Både i vikingtid og tidlig middelalder er dette en viktig inntektskilde for lokale høvdinge og rikskongene (Koht 1930-31, s.19). I et nyere arbeid har Odner (1983) argumentert for at det neppe har vært tale om en direkte utplyndring av samene. Det har heller vært tale om avgifter samene har betalt for å få enerett til naturressursene i sine landområder og om handel og bytterelasjoner. På denne måten har samenes produksjon vært integrert i det norrøne samfunnets økonomi. Eksport av samisk-produsert pelsverk har utvilsomt vært en viktig kilde til økonomisk overskudd for den håløyske høvdingklassen. Men det er diskusjon om hvorvidt denne ressursen alt i eldre jernalder spilte en rolle i etableringen av disse høvdingenes maktgrunnlag. Storli (1985, s.139) argumenterer for at handelen med pelsverk først ble viktig i og med fremveksten av markedsplasser i Sør-Skandinavia på 700-tallet.

Økonomi og bosetning.

Det meste av Hålogaland ligger nord for Polarsirkelen. Tiltross for dette er mulighetene ikke bare for fehold, men også for åkerbruk tilstede. Golfstrømmen gir et klima med forholdsvis milde vintre og ikke spesielt lave sommertemperaturer. Ennå i våre dager er feholdet viktig. Korndyrking var vanlig på gårdene inn i vårt århundre. Men der er selvsagt betydelige regionale forskjeller. Det fuktige klimaet på ytterkysten med nedkjøling av sommertemperaturen fra havet gav dårlige kornavlinger. Men inn fra kysten finnes mange steder klimatiske lommer hvor skriftlige kilder fra 1600- og 1700-tallet viser at avlingene av bygg og havre var forbausende bra.

Til alle tider har selvsagt de marine ressursene vært en meget viktig forutsetning for bosetningen i nord. Man har kunnet skaffe seg det meste av maten ved fiske. Hval og sel, sjøfugl og egg og skjell har også vært utnyttet. På kystboplasser fra steinalderen med bevart organisk materiale er innslaget av marin føde meget stort. I Nord-Norge introduseres elementer av husdyrhold og åkerbruk alt i yngre steinalder (mellom-neolittikum og senneolittikum). Men det dreier seg da bare om et beskjedent supplement til en fiske-, jakt- og fangst-økonomi. Pollenanalyser viser at gjennombruddet for en

jordbruksøkonomi med fast gårdsbosetning ikke kom før i det første årtusen f.Kr.

Det er imidlertid problemer med å etterspore den eldste gårdsbosetningen arkeologisk. Hus med ytre isolerende vegger av gresstov, som gjør at tufter lett kan identifiseres i udyrket mark, ble først alminnelig 200-300 e.Kr. Det foreligger meget få graver med identifiserbart gravgods før 200-400 e.Kr. (Dette var det viktigste argumentet når man tidligere tenkte seg en innvandring i denne perioden fra sør.) Men det er karakteristisk at det i forbindelse med utgravninger på gårdstun fra jernalderen kommer enkelte ¹⁴C-dateringer fra keltisk jernalder eller tiden omkring Kr.f.

Ut fra pollenanalyser og arkeologiske undersøkelser er det grunn til å anta at kystlandet nordover alt i romertid/folkvandringstid hadde en forholdsvis tett bosetning. I denne sammenhengen er det et viktig argument at det finnes ødegårder fra denne perioden, som ligger marginalt til i forhold til gode jordbruksressursen uten at de er optimalt plassert i forhold til marine ressurser.

En detaljert undersøkelse av bosetningen på Vestvågøy i Lofoten synes å vise at gårdstallet (og trolig også folketallet) i vikingtiden nesten var det samme som på 1600- og 1700-tallet. Andre undersøkelser i Nord-Norge peker i samme retning. Det er derfor god grunn til å anta at Ottars Hålogaland var tett folkesatt, som kystlandet lenger sørover på "nordveien" var det.

Følgende litteratur er utnyttet i dette avsnittet: Johansen 1978, 1979, 1982; Storli 1985; Schanche 1986; Johansen og Vørrén 1986; Stamsø Munch og Johansen 1987 og 1988; Hultgreen 1988.

Økonomisk-politiske sentra: Tunanlegg og stornaust.

Sjøvolds tobindsverk "The Iron Age Settlement of Arctic Norway" (1962, 1974) er det største arbeidet som til nå er publisert i tilknytning til nordnorsk jernalder. Men tittelen er noe misvisende da det i hovedsak dreier seg om kataloger over jernalderens gravfunn i nord. Bosetningsanalysen er skissemessig og bare basert på variasjon i antall og utbredelse av gravfunn fra jernalderens ulike perioder. Sjøvold

forsøkte ikke å identifisere økonomisk-politiske sentra ut fra funn og fornminner. Brøgger tok heller ikke opp denne problemstillingen da han i 1931 publiserte den første monografiske fremstillingen over nordnorsk jernalder.

Harald Egenes Lund derimot, beskjeftiget seg helt fra 1940-tallet til inn på 1960-tallet primært med fornminner som han mente kunne knyttes til jernalderens høvdingeseter. Han var spesielt opptatt av de såkalte tunanleggene, men han registrerte også nausttufter og ødegårder. Sin feltskolering hadde Lund fått i Rogaland hos Jan Petersen, pioneren på utforskningen av tunanlegg. Men, mens man i Rogaland oppfattet dem som klyngetun og landsbyer, skulle Lund komme til å tolke de i Nord-Norge som kaserner knyttet til høvdinggårder.

Lund kom imidlertid aldri til å publisere sine nordnorske tunanleggutgravninger og han var på mange måter en outsider i det norske arkeologmiljøet. Det eksisterte betydelig skepsis både til hans undersøkelser og til de tolkningene som han la frem i kortere populært pregede artikler. Et foredrag fra det nordiske arkeologmøtet i Stavanger gir et godt innblikk i hans måte å tenke på (Lund 1955). Etter at Lund døde ble derfor en sammenfatning av hans utgravninger publisert sammen med en større serie ¹⁴C-dateringer basert på trekull som han hadde innsamlet (Johansen og Søbstad 1977). Det er der forsøkt gitt en definisjon av fornminnetypen (s.55): "Et tunanlegg er en samling hustufter beliggende rundt en oval eller halvsirkelformet plass (tun). Veggene (de ytre) har vært bygd av stein og/eller gresstovr. Den gavlen som vender inn mot tunet er åpen."

Det er stor variasjonsbredde i anleggenes form og størrelse. Men tuftene er alltid rektangulære. De ligger side ved side og de er uten gavlvoll i den enden som vender inn mot tunet. (Se Johansen og Søbstad 1977, fig.2,7,10,12,14 og 15.) Et annet fellestrekk er at man rundt tunanleggene finner store søydegrøper. I nærheten av tunanleggene finnes som regel også nausttufter som er 20-30 meter lange.

Da sammenfatningen av Lunds undersøkelser ble gjort i 1977, kjente man 8 tunanlegg i Nord-Norge. Senere er ytterligere 3 kommet til (Wik 1985, s.251, Støren Binns 1988). Anlegget

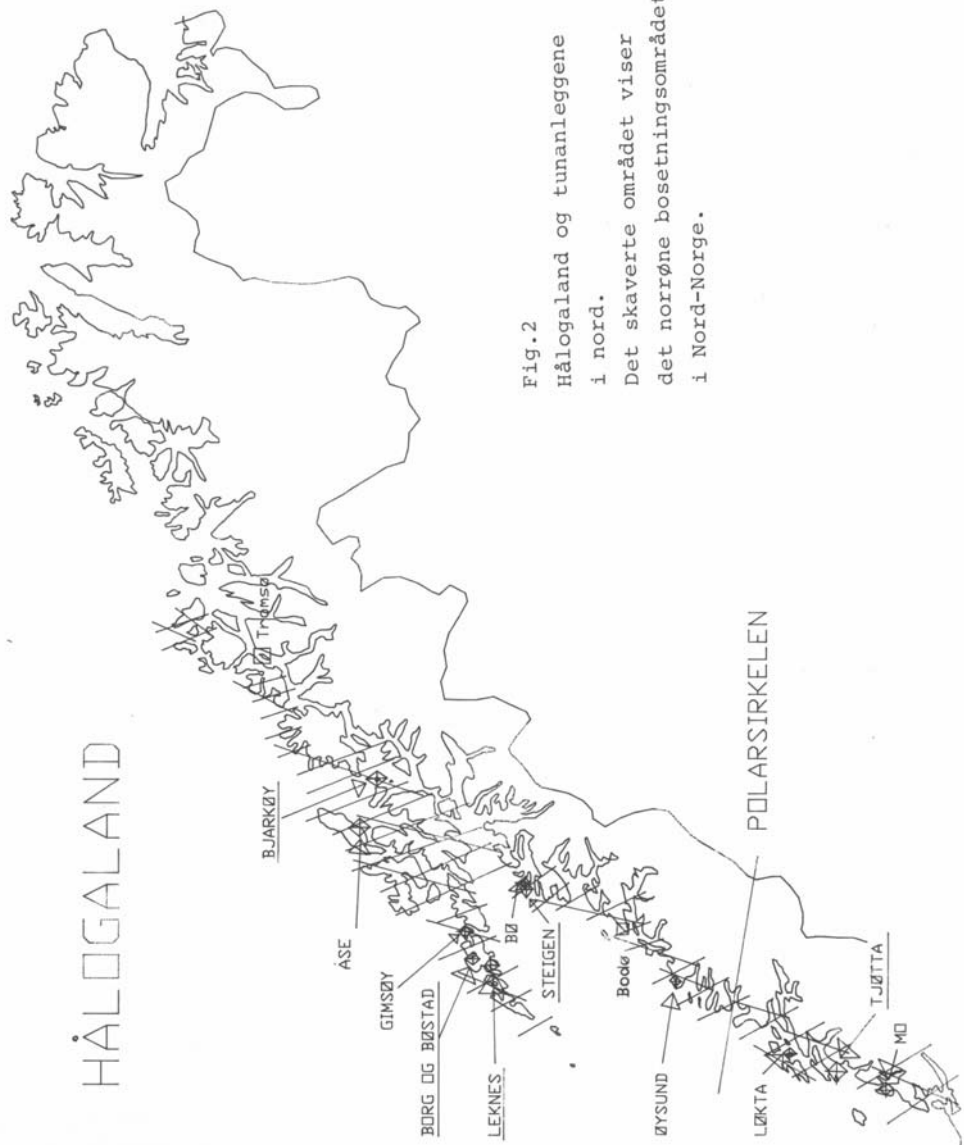

Fig. 2

Hålogaland og tunanleggene

i nord.

Det skaverte området viser
det norrøne bosetningsområdet
i Nord-Norge.

I Rogaland er antallet anlegg 6, som i 1977. Men i løpet av de senere år er det også registrert 2 anlegg i Nord-Trøndelag (Farbregd 1980, Stenvik 1988). Ellers er det ikke påvist sikre fornminner av denne typen i Norge.

De nordnorske tunanleggene er fra sør mot nord følgende (se fig.2): Mo, Brønnøy k.; Tjøtta, Sandnessjøen k.; Hov på Løkta, Dønna k.; Øysund, Meløy k.; Bø og Steigen, Steigen k.; Borg/Bøstad og Leknes, Vestvågøy k.; Saupstad på Gimsøy, Vågan k.; Åse, Andøy k.; Øvergård, Bjarkøy k.

De nyoppdagede anleggene er Mo, Løkta og Øysund. De øvrige 8 er alle omtalt i Johansen og Søbstad 1977. Det er bare anlegget på Tjøtta som har fått monografisk behandling (Wik 1983).

Anleggene på Steigen og Bjarkøy er de største. Der er begge steder dokumentert 16 tufter rundt et ovalt tunområde. De ytre målene er henholdsvis 69x55 meter og 55x44 meter. Tuftene varierer noe i størrelse, men gulvarealene er i de fleste tilfeller 9-13x3-4 meter. Anleggene på Øysund og Borg/Bøstad er de minste og består av bare 4 tufter som ligger side ved side. (Fig.3 er en planskisse over Bjarkøyanlegget.)

Kronologisk synes anleggene i Rogaland i all hovedsak å tilhøre romertiden (Møllerop 1971). Det foreligger ikke funn eller ^{14}C -dateringer fra merovingertid eller vikingtid. I Nord-Norge spenner fornminnetypen over flere tidsperioder (Johansen og Søbstad 1977, fig.16, Johansen 1980). Noen anlegg har bare dateringer til romertid og/eller folkevandringstid, mens andre har vært i bruk både i eldre og i yngre jernalder. Dette gjelder blant annet de store anleggene på Steigen og Bjarkøy, som forøvrig er de eneste anleggene som er totalgravd.

Som nevnt ovenfor, er det vanlig at det i næromgivelsene til tunanlegg finnes tufter etter store naust. Når det på en gård i Nord-Norge ligger to stornaust, finnes det nesten alltid et tunanlegg i nærheten. Unntaket er Trondenes like sør for Bjarkøy. Men der vet man at det i sen vikingtid lå en hovedinggård. Størrelsen på naustene er vanligvis 20-30 meter og det vil si at de må ha vært bygd for krigsskip og handelsskip og ikke for fiskebåter. Det er bare i ett tilfelle foretatt prøvegravning i en slik nausttuft, og den ligger på Borg like

ved det lille tunanlegget. Det er imidlertid stor kronologisk forskjell mellom de to strukturene. En ¹⁴C-datering fra tunanlegget har gitt romertid, mens en datering fra naustet peker mot 900-tallet (per.med. fra Ingegerd Holand). (På fig.4 er tunanlegget tegnet inn like nord for Bøstadelva mens naustet, som er ca. 26 meter langt, er det midtre av de tre som ligger sør for elva. Utgravningene av selve bosetningsområdet på Borg vil bli omtalt nedenfor.)

For de aller fleste av de nordnorske stornaustenes vedkommende er altså kronologien usikker. Men naustenes høyde over havet gir visse holdepunkter. Det er sannsynlig at et flertall tilhører yngre jernalder, men noen kan være eldre og noen kan tilhøre leidangsflåten i middelalder.

De store nausttuftene i Rogaland og Hordaland er nylig behandlet av Myhre (1985). Hans analyser viser at denne kildetypen gir viktig informasjon om samfunnsorganisasjonen både i jernalder og middelalder. Men før det nordnorske materialet kan behandles på en tilsvarende systematisk måte, må det foretas detaljregistreringer med høydemålinger og flere utgravninger.

Lunds undersøkelser i Nord-Norge fikk ingen betydning for oppfatningen av tunanleggene i Rogaland. Der holdt man fast ved at de representerte klyngetun eller landsbyer som gikk forut for enkeltgårdene (Møllerop 1957, 1971). Lunds argumentasjon for å ville knytte de nordnorske tunanleggene til høvdinggårder var i utgangspunktet basert på skriftlige kilder. Tjøtta, Steigen og Bjarkøy, som alle har store tunanlegg, var sentralgårder i vikingtid. Han la også stor vekt på nærheten til stornaust og på anleggenes spesielle beliggenhet. De er plassert i utmark et stykke unna bosetningskjernen og den gode dyrkningsjorda på gårdene. Det dreide seg etter Lunds oppfatning ikke om gårdshusene på høvingeseter, men om kaserner for høvdingens hird.

I sammenfatningen av Lunds utgravninger ble argumentasjonen systematisert og utbygget (Johansen og Søbstad 1977, s.52-53). Det pekes blant annet på at samtlige utgravde tufter må ha vært boliger. Men oldfunnene er få og variasjonsbredden liten når man sammenligner med samtidige gårdshus som er utgravd. Men Lunds tolkning av anleggene som militærforlegninger synes

noe for snever. I et samfunn med høvdingdømmestruktur har det i tilknytning til de økonomisk-politiske sentra foregått en rekke aktiviteter som har medført at mange mennesker har vært tilstede samtidig. Det har vært stort behov for in-kvartering både i forbindelse med tingsamlinger, gjestebud og blot, utrustning av handels- og krigsferder og i ufreds-tider.

Det er ikke mulig ut fra materialet i Rogaland isolert å argumentere for en tilknytning til høvdinggårder slik som i Nord-Norge. Men morfologisk er strukturene i nord og sør så-vidt like at de bør ha hatt samme funksjon. Det har imidler-tid ikke skjedd noen endelig avklaring når det gjelder tolk-ningsdiskusjonen. Behandlingen av tunanleggene i 1. og 2. utgave av Norges Historie b.1 av Bente Magnus og Bjørn Myhre kan illustrere den usikkerhet som råder. I 1976 (s.263,318) er de med visse forbehold tilbøyelig til å anse hypotesen om klyngetun/landsby som mest sannsynlig. 10 år senere (1986, s.265,315,380) er usikkerheten fortsatt tilstede, men nå regnes en tilknytning til høvdinggårder for rimelig.

Noe som kan representere et nytt problem,er kommet inn i bild-et etter en ny utgravning ved tunanlegget på Håvodl i Roga-land (Haavaldsen 1988). Her ble nemlig påvist spor av jern-produksjon og en sjaktovn ble dokumentert. I den forbindelse er det av interesse at Lund i 1951 fant ca. 100 kg myrmalm i en grop som også inneholdt trekull ved Leknesanlegget (Johansen og Søbstad 1977,s.41).

Kartet fig.2 representerer ikke alle sentra som kan påvises i Nord-Norge i jernalderen. På grunnlag av skriftlige kilder, enkeltliggende stornaust, spesielle gravminner, sjeldne grav-gaver,eller helst en kombinasjon av flere slike datatyper, kan det sannsynliggjøres at også andre sentra har eksistert. I Vesterålen hevder f.eks. Bertelsen (1985,s.136) at sentret flyttes fra yttersiden av Langøy til Hadseløy ved overgangen til yngre jernalder. Storli (1985,s.116-125) har vist at det må ha ligget et økonomisk-politisk senter i Sør-Salten, i nærheten av Bodø. For å etterspore "maktsenterområder" på Helgeland, har Wik (1985,s.235) trukket inn alle typer kilde-materiale som kunne tenkes å være av betydning.

Ut fra det arkeologiske kildematerialet synes noen sentra å peke seg ut som spesielt viktige. Disse har alle tunanlegg og navnene er understreket på fig.2. Anleggene på Tjøtta, Steigen, Leknes og Bjarkøy er de største i Nord-Norge og alle har dateringer både til eldre og yngre jernalder. Tunanlegget på Borg/Bøstad er riktignok lite, men sett i sammenheng med stornaustet og boplassområdet på Borg er det sannsynlig at det her har ligget en høystatusgård både i eldre og yngre jernalder. (Se nedenfor om utgravningene på Borg.) I disse fem tilfellene kan det altså ha vært kontinuitet gjennom mange hundre år når det gjelder sentrumsfunksjoner. Det vitner om en meget stabil samfunnsorganisasjon. Den har utvilsomt sine røtter tilbake i romertid og brytes først ned ved rikskongedømmets endelige seier på 1000-tallet.

Selv om man aksepterer at tunanleggene og andre spesielle typer funn og fornminner peker ut økonomisk-politisk sentra, så er det ikke derved sagt at alle representerer selvstendige høvdingdømmer. I det norrøne samfunnet var det flere hierarkiske nivåer innenfor høvdingklassen. Flere av de gårdene som er markert på fig.2, kan således ha fungert som undersentra innenfor en større politisk enhet. Det er også mulig å tenke seg en høvdingdømmestruktur preget av allianser mellom stormenn på omtrent samme hierarkiske nivå.

På 800- og 900-tall trer ingen av de håløyske høvdingene frem helt i første rekke innenfor det norske aristokratiet. Det gjør derimot både Hårek på Tjøtta og Tore Hund fra Bjarkøy tidlig på 1000-tallet ifølge Olav den Helliges saga. Men Ladejarlätten i Trøndelag, som konkurrerte med Ynglingeätten om rikskongetittelen, hadde sine forfedre i Hålogaland.

Hvor bodde Ottar ?

Det har vært tatt utgangspunkt i Ottars egne utsagn når man har forsøkt å plassere ham geografisk (Ytreberg 1931, Simonsen 1957, Bratrein 1988, periode II, kap.4). Ottar sier selv at han bodde nordligst av alle nordmenn og at han hadde ødemark til styrbord når han seilte nordover fra sitt eget land (Lund et al. 1983, s.20). Oppmerksomheten har derfor vært

konsentrert om nordområdet i Hålogaland, det vil si begge sider av Malangen, Nord-Senja og Sør-Kvaløy. En arkeologisk bosetningsanalyse av Kvaløy har vist at det på sørdelen alt i eldre jernalder var etablert gårdsbosetning (Støren Binns 1978, s.154). Det foreligger mange gravfunn fra yngre jernalder i distriktet og flere gjenstander forteller om kontakt både østover til Finland/Russland og til Vest-Europa. Gjessing pekte alt i 1939 på at funnene kunne tolkes i retning av at det hadde ligget et handelssenter der. Fra gårdene Sommarøy og Storslett foreligger det vikingtids gravfunn som inneholder bronsebeslag ornert i angelsaksisk stil. Sjøvold (1974, s.158-159) daterer den ene graven til 800-tallet og den andre til 900-tallet. Gården Greipstad, som også ligger sør på Kvaløy, må nevnes fordi Lund der registrerte et stornaust på 1950-tallet. Det er senere ødelagt, men Lunds kartskisse foreligger i Tromsø Museums topografiske arkiv. Utgravninger av et bosetningsområde på Greipstad gav bare funn fra eldre jernalder (Storm Munch 1965). Men det foreligger gravfunn fra vikingtid på gården (Sjøvold 1974, s.157-158).

Det er ikke funnet noe tunanlegg på Sør-Kvaløy. Lund lette uten hell på gården Austein hvor det ligger to naust som av størrelse er litt mindre enn de som finnes ved tunanlegg (Støren Binns 1978, s.195). Austein ligger nær Storslett og Sommarøy. En gård kalt "Høvdinghusene" har trolig også ligget i dette distriktet. Men den lå ifølge et diplom øde i 1370 (Diplomatarium Norvegicum VI, s.349) og den nøyaktige beliggenhet kan ikke fastslås. Det at gården lå øde, taler mot at det dreier seg om en sentralgård. Navnets opphav kan være at den tilhørte høvdingens jordegods opprinnelig.

På sørsiden av Malangen peker gården Botnhamn seg ut gjennom to meget spesielle funn. Et skattefunn fra sent 1000-tall inneholder to sølvhalsringer av skandinavisk type og to av østlig opphav (Sjøvold 1974, s.156). Den ene av de to førstnevnte har en runeinnskrift som forteller om en vikingferd til Frisland, mens en av de østlige har et krusifiks som anheng. Det andre funnet fra Botnhamn er en liten jernøks med gullinnleggning fra sent 900-tall eller tidlig 1000-tall. (Denne øksen er ennå upublisert.) Men begge disse funnene er ut

fra dateringene for unge til å ha relevans for situasjonen på Ottars tid.

I sin vurdering av Ottars bosted har Bratrein (1988, periode II, kap.4) nevnt Karlsøy kommune som en mulighet. Der finnes den nordligste enklaven med norrøn bosetning i henhold til arkeologiske funn. Men han konkluderer med at man må til Malangen for å få et tilstrekkelig befolkningsgrunnlag for et høvdingdømme.

Vurderingen av Ottars geografiske plassering vil imidlertid også være avhengig av hvilket trinn man mener han stod på i den hierarkiske rangstigen i det norrøne samfunnet. Var han en storbonde som drev fangst og handel eller var han virkelig en av de mektigste høvdinger i Hålogaland? I det første tilfellet har det utvilsomt vært mange nok gårder ved Malangen til at han har kunnet bemanne sitt skip for langferd. Men sammenlignet med Vågsfjordbassenget (mellom Sør-Senja, fastlandet og Hinnøy, der Bjarkøy ligger) har gårdstallet og folketallet vært lite. (Sammenlign Støren Binns 1978, s.142 og Schanche, s.64 og kart 5,7,8 og 9.) Også distrikter som Vesterålen, Lofoten, Salten og Helgeland har vært tettere befolket enn området ved Malangen (se f.eks. Johansen 1982).

I Ottars egen beretning er det også gode holdepunkter for å anta at han var noe mer enn en lokal storbonde. Ikke bare omtaler han seg selv som en av de mektigste i sitt land, men han gir også den engelske kongen hvalrosstenner, en meget verdifull og sikkert også ettertraktet gave. Begge deler peker mot høy rang og høyt ambisjonsnivå.

Når det gjelder de varene som samene betalte i skatt til Ottar (Lund et al. 1983, s.22), bør man som ellers være varsom med å akseptere tallangivelsene. Men variasjonsbredden og typene av naturprodukter viser at det har dreid seg om store verdier. Det synes lite rimelig at en lokal storbonde skulle ha hatt rettigheter til å innkreve slike avgifter. Når de norske rikskongene i vikingtid viste stor interesse for den nordlige kysten, har utvilsomt handel og skattlegging av samene vært viktig (Koht 1930-31).

Hvis man aksepterer at Ottar var en av de håløygiske storhøvdinger, vil det være naturlig å plassere ham på et av

de økonomisk-politiske sentra som peker seg ut gjennom det arkeologiske kildemateriale; på Tjøtta, Steigen, Leknes, Borg/Bøstad eller Bjarkøy. Ettersom Ottars beretning klart viser mot en tilknytning til den nordlige del av Hålogaland, er Bjarkøy den rimeligste steds plassering.

Tunanlegget på Bjarkøy (se fig.3) har opprinnelig hatt 16 tufter og Lund undersøkte 1951-53 de 11 som da var intakte. Gravningen viste at anlegget har vært brukt gjennom lang tid og at der er flere byggefaser. Det fremgår imidlertid ikke om anlegget gjennom hele bruksperioden har hatt den tilnærmet symetriske formen med to rader á 8 tufter rundt et ovalt tun. De fleste av de forholdsvis få funnene kan dateres til yngre jernalder men et par også til romertid/folkevandringstid. Det foreligger 11 ¹⁴C-dateringer, 7 fra tufter og 4 fra søydegroper omgitt av markert voll, som ligger rundt selve anlegget. Dateringene dekker perioden fra og med yngre romertid/folkevandringstid til og med vikingtid. Men på grunn av ¹⁴C-dateringenes pluss-minusverdier kan det ikke sikkert fastslås at tunanlegget ennå var i bruk på Ottars tid. (Johansen og Søbstad 1977, s.13-25).

Lund registrerte også to store nausttufter på Bjarkøy (1965, s.293). Men hans undersøkelser på hovedgravplassen gav få funn og ikke gjenstandsmateriale som klart peker mot samfunnets øverste skikt (Sjøvold 1974, s.146). Fra et myrområde som ligger mellom tunanlegget og den antatte beligghet til selve høvdinggården, foreligger det et meget spesielt gjenstandsfunn. Det dreier seg om et bronsekar av såkalt vestlandstype. Karet som tilhører folkevandringstid, rommer 200-250 liter og er det største som i det hele er funnet (Sjøvold 1962, s.111).

Tidlig på 1000-tallet vet vi fra Olav den Helliges saga at Bjarkøy var et hovedsenter i nord. Tore Hund fra Bjarkøy er en av hovedpersonene i denne sagaen. Vi møter ham først som kongens lendmann og senere som en av kongens banemenn på Stiklestad i 1030. Det er av spesiell interesse når det i sagaen berettes om en reise han foretok til Bjarmland og det nevnes at han krevde opp skatt hos samene.

Det ligger også viktig informasjon i jordeiendomsforholdene

lengst nord i middelalder og på 1600- og 1700-tallet. I motsetning til det som var vanlig, forble nemlig meget av Bjarkøyættens gods på private hender. Bratrein (1981) viser at disse eiendommene strakte seg helt nord til Karlsøy og Vest-Finnmark. Dette kan bety at det gamle Bjarkøyriket rakk helt til nordenden av Hålogaland og enda litt lenger. Bratrein (1988, periode II, kap.4) har selv valgt en annen tolkning. Han tenker seg at Ottars rike i nord gikk til grunne i forbindelse med rikssamlingen og da ble delt mellom kronen og Bjarkøyætten. Noen helt entydig konklusjon på hvor Ottar bodde, gir ikke kildesituasjonen grunnlag for. Men dersom han virkelig var en av storhøvdingene, synes det vanskelig å plassere ham lenger nord enn Bjarkøy.

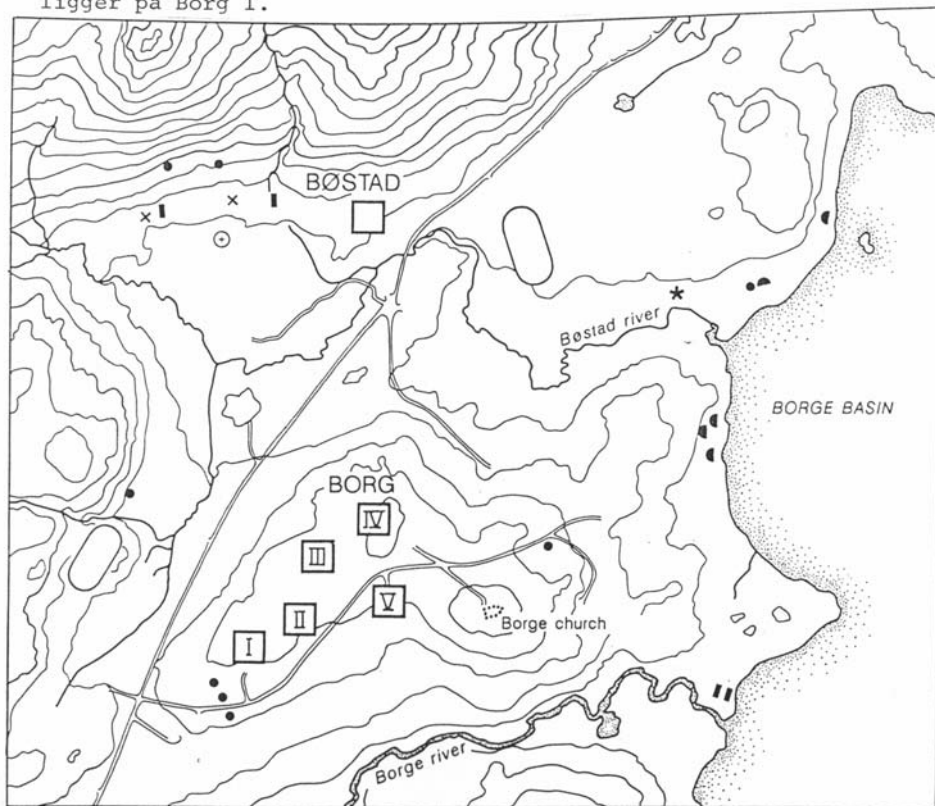
Høvdinggården på Borg i Lofoten.

Det fremgår av det som er sagt i det foregående, at tunanleggene ikke representerer selve gårdstunet på sentralgårdene. De har hatt en spesialfunksjon, mest sannsynlig som overnattingssteder for besøkende, krigere og båtmannskaper. Men ved hjelp av tunanleggenes og stornaustenes beliggenhet kan man omtrentlig peke ut selve bosetningsområdet på sentralgårdene.

Det er meget stor grad av kontinuitet i lokaliseringen av gårdstunene i Nord-Norge. Når det på en gård kan påvises tunflyttinger i jernalder eller middelalder, er avstanden mellom tunene sjelden mer enn 100-200 meter (Johansen 1982, fig.3-4). Gårdstunenes plassering har ofte vært så stabil over lang tid at det er dannet tykke kulturlagsavleiringer, såkalte gårdshauger. Disse vil ofte inneholde materiale fra middelalder og nyere tid. Men det er eksempler på at de går tilbake til jernalderen (Bertelsen 1978, Jørgensen 1984). Likevel er det i Nord-Norge bare i ett tilfelle påvist et boplassområde med funn og strukturer som direkte kan knyttes til samfunnets øverste skikt. Det gjelder prestegården Borg på Vestvågøy i Lofoten. Som det fremgår av fig.4, ligger det på Borg og nabogården Bøstad et stort antall fornminner og både tunanlegget og nausttuftene er omtalt ovenfor.

Fig.4

Gårdene Borg og Bøstad på Vestvågøy i Lofoten har spesielt mange fornminner fra jernalderen. Den store hustuftstrukturen ligger på Borg I.

- gravhauger
- | hustuft
- ▲ nausttuft
- gravfelt

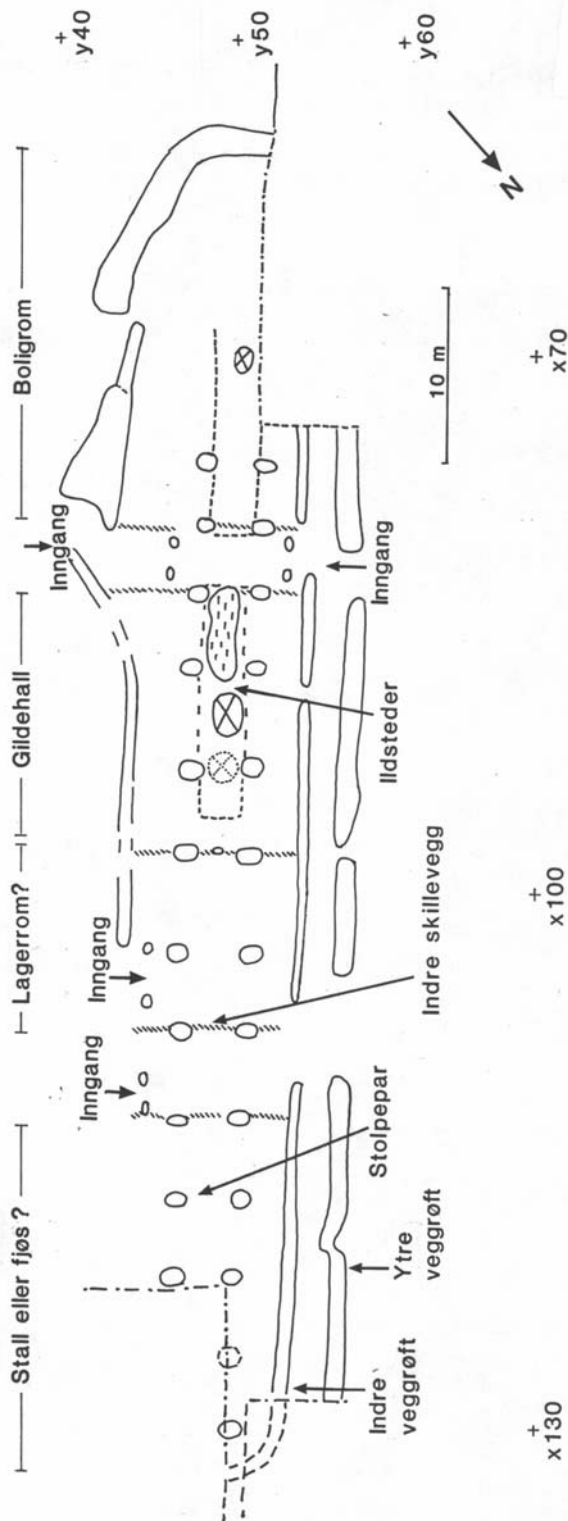
- gårdstun
- ★ tunanlegg
- x løsfunn
- ⊙ pollendiagram

Boplassområdet markert som Borg I på fig.4 er på ca. 2000m² og ble funnet tilfeldig i 1981 ved at pløying i innmark avdekket kulturlagsavleiringer. Det ble der foretatt mindre prøvegravninger i 1983 og 84 med oppsiktsvekkende resultater. Man påviste spor etter en rekke hustuffer og funn og ¹⁴C-dateringer viste at området har vært bebodd fra og med romertid til og med vikingtid. I tillegg til det gjenstandsmaterialet som er vanlig på nordnorske jernaldergårder, ble det også funnet skår av glassbegre og keramikk fra Vest-Europa. I området hvor importfunnene lå, fant man også 3 gullgjenstander, hvorav 2 såkalte gullgubber, og en spiralperle av sølv. I et nordisk perspektiv er en slik funnsammensetning sjelden utenfor byene og markeds plassene fra yngre jernalder. Den eneste boplass i Norge med en tilsvarende kombinasjon av importfunn og saker av edelmetall, er vikingtidsbyen Kaupang. Prøvegravningen viste at funnstedet på Borg representerer meget viktig kildemateriale til forståelse av langdistansehandel og samfunnsforhold, også i et nordisk perspektiv. Det ble derfor etablert en nordisk prosjektgruppe for de videre undersøkelsene. I styringsgruppen sitter arkeologer fra universitetene i Tromsø, Oslo, Århus og Stockholm. Feltarbeidet i årene 1986-88 var konsentrert om en meget stor hustuftstruktur. Det meget spesielle funnmaterialet er knyttet til dette huset. I 1989, som er siste felt sesong, vil dokumentasjonen av huset bli fullført, noen graver i tilknytning til boplassområdet skal undersøkes og et par mindre hustuffer, som ligger i forlengelsen av Borg I mot Borg II, skal utgraves.

Fig.5 viser det store huset slik den yngre fasen fremtrer etter felt sesongen 1988. Huset er 74 meter langt med indre gulvbredde ca. 8,5 meter. Det er derved et av de aller største hus som til nå er utgravd i Norden fra yngre jernalder. Huset synes å ha hatt disse dimensjoner fra 600- eller 700-tallet til det ble revet ca. 1000. Men det har også en eldre fase som går tilbake til 400- eller 500-tallet. I den eldre fasen synes huset å ha vært ca. 55 meter langt med en gulvbredde på ca. 8 meter. I forbindelse med ombyggingen og utvidelsen mellom de to fasene rev man både takbærende

SKISSE
HOVEDHUSET BORG I
Yngre fase
Dokumentasjonsnivå 2

Fig. 5
 Det store huset på Borg er
 74 meter langt i den yngre fasen.

stolper, tak og vegger, og det ble foretatt planeringsarbeider.

Den rominndeling som fremgår av fig.5, er tentativ etter som fosfat- og makrofossilanalyser ennå ikke er fullført. Man ser at et rom (med gulvflate 110-120m²) er karakterisert som gildehall. Denne tolkningen er basert på funndistribusjon og ildstedsstrukturer. I det øvre dokumentasjonsnivået så man i dette rommet en ca. 8 meter lang "ildstedsgrøft" med et rundt ildsted mot nordøst. Det er diskutert hvorvidt dette runde ildstedet (som ennå ikke er ¹⁴C-datert) tilhører eldre eller yngre fase. I det nedre dokumentasjonsnivået fremstod "ildstedsgrøften" som to separate stukturer. Omtrent midt i rommet finnes et ildsted med trekull, skjørbrent stein, aske og brente bein. Lengst sørvest ligger en langild på vel 4 meter. Den inneholder trekull og skjørbrent stein men ikke brente bein og aske. Det er altså mulig å oppfatte dette som en innendørs søyde. Hovedkonsentrasjonene av importert glass og keramikk, 6 av i alt 8 gullgjenstander, sølvperlen og to gjenstander av jet er knyttet til dette rommet og spesielt det nordre hjørnet. To av tilsammen 5 gullgubber herfra ble funnet in situ i det nordre stolpehullet. Det er viktig for tolkningen av rommet at gullgubber tidligere er funnet i kontekster som kan antas å ha med kult å gjøre. På Mære i Nord-Trøndelag ble 19 gullgubber funnet i tilknytning til stolpehull under middelalderkirken (Lidén 1969, s.17). Fra Helgø foreligger det i en spesiell hustuft mange gullgubber og også et stort antall skår av glassbegre (Holmqvist 1969, s.179). I den norrøne litteraturen finnes flere indikasjoner på at kultgildene har vært holdt i storhøvdingenes haller

(Olsen 1966, s.100). Olsen uttrykker seg blant annet slik:

"I den udstrækning de kultiske handlinger er foregået inden døre, kan man have anvendt gårdens storstue eller gildeshal, som med henblik på denne benyttelse kan have været af betydelig størrelse og forsynet med særlig kultinventar. Hallen kan endvidere have haft en udsmykning af religiøse billeder, måske udskæringer på højsædestøtter, men dog sikkert især i form af tæpper, som blev taget ned, når rummet mellem festerne tjente som opholds- og arbejdsstue for gårdens folk."

Funnene fra Borg indikerer altså at det nettopp er høvdinggårdens storstue eller gildehall man har funnet. Det er

også verd å merke seg at rommet gav mange funn knyttet til dagliglivets aktiviteter. Det er spesielt mange spinnehjul, vevtyngder, kleberkarskår og perler sammenlignet med de andre rommene.

Det fremgår av fig.4 at det ligger 5 ulike tunområder på Borg. Borg II synes å være en utvidelse av gårdstunet på Borg I i yngre jernalder, mens prøvegravninger på Borg III i hovedsak har gitt middelalderdateringer. Borg IV representerer det stedet hvor prestegården lå frem til 1920. Prøvestikk i kulturlagene her gav funn fra de senere århundrer. I 1920 ble prestegårdshusene flyttet til Borg V.

Det eldste belegg for kirke på Borg er fra 1335. Men skriftlig kildemateriale er meget sparsomt fra denne delen av Norge i tidlig middelalder. Det kan derfor ha vært bygd en kirke på gården alt på 1000-tallet og flytting av tunet fra Borg I/II til Borg III kan skyldes at høvdinggården ble prestegård.

Borg kan ikke ha vært Ottars gård. Den ligger for langt sør og vest og for langt unna samenes land og reinsdyrenes beitemarker. Men det finnes i sagaene et navn som kanskje skal assosieres med sluttfasen på Borg, lofothøvdingen Tore Hjort. I følge Olav Trygvassons saga ble han drept av kongen personlig i 999. Imidlertid peker funn og ¹⁴C-dateringer mot 700- og 800-tall som hovedperioden for aktiviteten i gildehallen på Borg. Det betyr at Ottar kan ha vært gjest i Borghøvdingens hall. På Øvergård på Bjarkøy ligger det en gårdshaug sentralt plassert. Kanskje finnes det der, beskyttet av yngre kulturlag, en husstruktur av samme type som på Borg.

Det foreligger flere preliminaire rapporter om undersøkelserne på Borg. Prøvegravningene 1983-84: Stamsø Munch et al. 1987; undersøkelserne 1986-87: Stamsø Munch og Johansen 1988a; undersøkelsen 1988: Stamsø Munch og Johansen 1988b.

- - -

Geografisk tilhører Nord-Norge så absolutt periferien av vikingenes verden. Men tunanleggene, nausttuftene og boplassområdet på Borg, viser at Hålogaland kulturelt på ingen måte var noen periferi.

Litteratur.

- Bergsland,K.1970. Om middelalderens finnmarker. Historisk Tidsskrift b.49, s.365-409.
- Bertelsen,R.1978. Gårdshauger i Nord-Norge. Kommentar til de siste 15 års undersøkelser i På leitning etter den eldste garden (redaktører Fladby og Sandnes), s.117-130.
- Bertelsen,R.1985. Lofoten og Vesterålens Historie. Fra den eldste tida til ca.1500 e.Kr.
- Bratrein,H.D.1981. Settlement and Settlement Continuity in the Parish of Karlsøy in the Medieval Ages. Norwegian Archaeological Review,vol.14,no.2, s.106-117.
- Bratrein,H.D.1988. Bygdebok for Karlsøy. (Manuskript)
- Brøgger,A.W.1931. Nord-Norges bosetningshistorie i Oldtiden. Institutt for Sammenlignende Kulturforskning Ser,C,II-4.
- Djupedal,R.1969. Håløygen Ottars ferd til Bjarmaland og Eng-land. Håløyglaget 1 - Fredsår og krigstid 1933-42,s.1-13.
- Farbregd,O.1980. Perspektiv på Namdalens jernalder. Viking, b.XLIII, s.20-80.
- Holm-Olsen,I.M.1980. Jernalder i Helgøy. Ottar,nr.125-126, s.38-42.
- Holmqvist,W.1969. Helgö, den gåtfulla ön.
- Horst,H,1879. Arkæologiske undersøgelser i Nordland og Tromsø Amtet i 1877. Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetning for 1878, s.1-62.
- Hultgreen,T.1988. Yngre steinalder i Rana. Magisteravhandling, Universitetet i Tromsø.
- Haavaldsen,P.1988. Spennende funn fra Håvødl, Sæland i Time. Frå Haug ok Heidni, nr.1, s.16-19.
- Johansen,O.S.1978. Jernaldergårder i Nord-Norge i På leitning etter den eldste garden (redaktører Fladby og Sandnes), s.95-115.
- Johansen,O.S.1979. Early Farming North of the Arctic Circle. Norwegian Archaeological Review, vol.12,no.1, s.22-32.
- Johansen,O.S.1980. The Chronology of the Court Sites of North Norway. Studien zur Sachsenforschung 2, s.181-190
- Johansen,O.S.1982. Viking Age Farms: Estimating the Number and Population Size. A Case Study from Vestvågøy, North Norway. Norwegian Archaeological Review, vol.15,no.1-2, s.45-69.
- Johansen,O.S. og Søbstad,T.1977. De nordnørske tunanleggene fra jernalderen. Viking, b.XLI, s.9-56.
- Johansen,O.S. og Vorren,K.-D.1986. The Prehistoric Expansion of Farming into "Arctic" Norway: A Chronology based on ¹⁴C Dating. Radiocarbon, vol.28,no.2A, s.739-747.
- Jørgensen,R.1984. Bleik, en økonomisk-økologisk studie av grunnlaget for jernaldergården på Andøya i Nordland. Magisteravhandling, Universitetet i Tromsø.

- Koht,H.1920. Om namne Hålogaland. Håløyminne,nr.1, s.3-11.
- Koht,H.1930-31.Gråfelden i norsk historie. Historisk tidsskrift,b.29, s.19-35.
- Lidén, H.E.1969. From Pagan Sanctuary to Christian Church. The Excavation of Mære Church in Trøndelag. Norwegian Archaeological Review,vol.2, s.3-21.
- Lund,H.E.1955. Håløygske høvdingeseter fra jernalderen. Stavanger Museums Årbok, s.101-107.
- Lund,H.E. Håløygske høvdingegårder og tunanlegg av Steigen-typen fra eldre og yngre jernalder. Norsk Tidsskrift for Sprogvitenskap, b.XX, s.287-325.
- Lund,N.; Crumlin-Pedersen,O; Sawyer,P. og Fell,C.E.1983. Ottar og Wulfstan, to reisebeskrivelser fra vikingtiden.
- Myhre,B.1985. Boathouses as Indicators of Political Organization. Norwegian Archaeological Review,vol.18,no.1-2, s.36-59.
- Magnus,B.og Myhre,B.1976. Norges historie b.1. (J.W.Cappelens forlag)
- Magnus,B.og Myhre,B.1986. Norges historie b.1. (Bokklubben nye bøker)
- Møllerop,O.1957. Gård og gårdssamfunn i eldre jernalder. Stavanger Museums Årbok, s.21-54.
- Møllerop,O.1971. De ringformede tunanlegg i Rogaland. Frå Haug ok Heidni,nr.3, s.151-166.
- Odner,K.1983. Finner og Terfinner. Etniske prosesser i det nordlige Fennoskandia. Oslo Occasional Papers in Social Anthropology, no.9.
- Olsen,O.1966. Hørg,hov og kirke.
- Schanche,A.1986. Nordnorsk jernalderarkeologi. Et sosial-geografisk perspektiv. Magisteravhandling, Universitetet i Tromsø.
- Simonsen,P.1957. Alfred den store og Ottar. Ottar,nr.14, s.3-14.
- Sjøvold,Th.1962. The Iron Age Settlement of Arctic Norway I. Tromsø Museums Skrifter,vol.X,1.
- Sjøvold,Th.1974. The Iron Age Settlement of Arctic Norway II. Tromsø Museums Skrifter,vol.X,2.
- Stamsø Munch,G.; Johansen,O.S. og Larssen,I.1987. Borg in Lofoten. A chieftains farm in arctic Norway. Proceedings of the Tenth Viking Congress 1985. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter Ny Rekke, nr.9, s.149-170.
- Stamsø Munch,G. og Johansen,O.S.1988a. Borg in Lofoten - An Interscandinavian Research Project. Norwegian Archaeological Review,vol.21,no.2, s.119-126.
- Stamsø Munch,G. og Johansen,O.S.1988b. Arkeologiske utgravninger på Borg 1988. Lofotr, s.51-56.

Stenvik,L.1988. Flere overraskelser på Skei. Spor,nr.2, s.49.

Storli,I.1985. Håøyghøvdingen. Om grunnlaget for og vedlikeholdet av høvdingmakt i jernalderen med vekt på Sør-Salten. Magistergradsavhandling, Universitetet i Tromsø.

Storm Munch,J.1965. Jernaldergården. Ottar,nr.46, s.18-26.

Støren Binns,K.1978. Jernalderbosetningen på Kvaløy i Troms. Magistergradsavhandling, Universitetet i Tromsø.

Støren Binns,K.1988. Ringformet tunanlegg - også oppdaget på Mo i Brønnøy. Spor,nr.2, s.50.

Wik,B.1983. Tunanlegget på Tjøtta. En økonomisk og demografisk miljøstudie. Guneria 44.

Wik,B.1985. Jernalderen i Helgelands historie b.1, s.172-264.

Ytreberg,O.1931. Hvor lå Ottar den håøygskes høvdingesæte ? Håøygminne,h.1, s.229-243.

THE VIKINGS AT DUBLIN: THE WOOD QUAY SAGA

F.X. Martin o.s.a.

By a happy coincidence both Odense and Dublin celebrate their millennium in the same year, 1988. Odense dates its foundation to 988, whereas Dublin dates its recognition as a Hiberno-Viking town to that same year. In fact the Vikings first established a permanent settlement at Dublin in 841, and within thirty years Dublin town had become an important political and commercial centre in western Europe. As early as 867 Ivar, the ruler of Dublin, captured and occupied for six months the city of York, capital of the Danelaw, the extensive Danish kingdom in northern England. At the time of his death in 873 Ivar was described as 'King of all the Norse of Ireland and Britain'.

The Danish Vikings sometimes (as in 851) attacked and plundered Dublin, sometimes were its allies but also on occasions joined with the Irish in attacking Dublin. The Annals of Ulster relate that in 988 the Irish high-king, Máel Sechnaill II, captured Dublin and imposed an annual tax of gold on each householder in Dublin. The annalist records that Máel Sechnaill II 'captures the town and makes it Irish'. This is why Dublin is this year (1988) celebrating its millennium as a Hiberno-Viking town. In fact the Annals of Ulster miscalculated by a year. The correct date for Dublin as a Hiberno-Viking town is 989, but that mistake does not detract from the opportunity to celebrate, in conjunction with Odense, the millennium establishment of Dublin as a Hiberno-Viking town. What is one year between friends?!

The story of the Vikings in Ireland has been consistently mis-represented over the centuries in Irish historical writings. The answer is suprisingly simple. The Vikings were not a literate people, but the Irish were highly literate ever since the introduction of christianity to Ireland in the fifth century. The scribes, scholars and annalists were mostly monks. Since Ireland did not have towns until the Vikings settled there in 841 the main centres of population were the monastic establishments, composed of both monks and the many lay people they employed. The Vikings raiding into Ireland from the year 795 found that there were no towns to raid but that plunder could be found at monastic settlements. Undoubtedly these they raided with

brutality. The Vikings had nothing to lose: they were the younger penniless sons, adventuresome, ruthless and restless, on the make and on the move. Their immediate and main object was plunder. They saw the Irish monastic settlements as so many rich orchards to be raided without hesitation and without mercy. Nevertheless the monks and the scholars had the last say. It is foolish, either in medieval or modern times, to disregard the media. The monks and the lay scholars, who were the first to suffer from the raiders, put vividly on record, their view of the Vikings. They saw them as veritable devils and therefore pictured them with horned helmets as they erupted out of the sea onto the unsuspecting Irish monastic settlements. At that time an Irish monk, listening to the banshee wail of a night storm, wrote with pleasure on the margin of his manuscript:

The wind is rough tonight
tossing the white-combed ocean
I need not dread fierce Vikings
crossing the Irish Sea

This was a conviction widespread along the seaboard of western Europe, expressed with heartfelt feeling as a prayer by a monk in France, 'From the fury of the Northmen, O Lord deliver us!'

It was the view of the Vikings which persisted throughout medieval and modern times down to our own day. However, it was an inaccurate view because it was incomplete. The first wave of raiding Vikings was not more brutal than were the 16th century Spanish conquistadores in central and south America, and the English Tudor colonisers in Ireland and north America.

The correct (and corrected) story of the Viking contribution to the history of Dublin did not become apparent until the excavations of the National Museum at High Street (1968-70) and Wood Quay 1974-82. Then it was revealed that there was another very different side to the medieval Dublin Vikings. It is true that they remained an aggressive warrior race, but their military exploits were no more harsh than those of the Irish, be they allies or enemies. The excavations showed that within one generation the pioneer Vikings at Dublin had become a well-organised community

committed on an international scale to trade, commerce and exploration. Furthermore they influenced significantly Irish art in sculpture and manuscript illumination. Nevertheless the later tradition in Irish historical writing conceded nothing benign to the Vikings until the systematic excavations at Dublin, beginning in the 1960s, exposed overwhelming evidence about the hidden history of medieval Dublin.

How did it become hidden? There is a simple factual explanation. Approximately every twenty years the Hiberno-Norse houses, beginning to decay, were demolished on the site and new houses built on the same sites. This underneath material was preserved, compacted, in the humid soil but hidden. Eventually fourteen such layers were preserved - accurate evidence of life in medieval Dublin, but out of sight.

Hiberno-Norse Dublin continued to flourish until the year 1170 when Normans and Flemings in Wales, invited to Ireland by an Irish king, Dermot MacMurrough, seized Dublin. They did not massacre or enslave the bulk of the population, but deported them to Oxmantown immediately across the river Liffey, on which Dublin is situated. The incoming Normans and their supporters occupied the Dublin household plots and continued the same process of demolishing decaying houses, then building on the remains. They thus added several layers of evidence to medieval Dublin history.

But the external face of Dublin changed dramatically in the eighteenth century. In order to lay firm foundations for the high Georgian buildings in the eighteenth century the underlying layers of Norman and post-Norman buildings were destroyed. So the external appearance of Dublin changed from the picturesque medieval to the elegant Georgian which became accepted as characteristic of Dublin. Viking Dublin was buried, out of sight and out of mind for two hundred years. All that began to change in the 1960s, first with the accidental discovery of Viking remains beside Dublin Castle, then with the systematic excavations first at High Street in the 1960s, and above all at Wood Quay in the 1970s and 1980s.

However, there was now a major problem for Dublin. The Wood Quay area had been ear-marked since the 1950s as the proposed site of the badly-needed offices for the employees of Dublin Corporation. It became a question of priorities - which was the most urgent? Offices for the poorly-housed officials of Dublin Corporation or preservation of the newly exposed unique and priceless evidence for the very beginnings of Dublin. So began "the Wood Quay Saga" which is still with us.

As Dublin Corporation officials saw the future, the way forward was clear-cut and had support from successive Irish governments. On the other hand the claim for preservation of Wood Quay by the heritage groups was widely popular but had no one guiding force and was without political authority. It therefore fell by chance to the Friends of Medieval Dublin (FMD) to take a stand against the bulldozers which the Dublin Corporation had unleashed on the site. The FMD was an association spontaneously founded in March 1976 by a number of individuals with diverse interests - heritage, history, archaeology, Corporation politics, concern of residents in the Dublin Liberties. I was nominated unanimously as first chairman of the FMD at the foundation meeting on 8 April 1976.

The FMD had wide popular support but had no political or civic authority. Anxiety steadily mounted as the bulldozers steadily proceeded with demolition of the lower half of the Wood Quay site on the river-front. It was obviously only a matter of rapidly diminishing time before they advanced on the upper half where evidence had already revealed that there was the buried treasure and history of Viking Dublin, or more precisely the very foundation and beginning of Dublin town. Would the voice of the people prevail? It was put to the test by a public overflow meeting at the Dublin Mansion House on 14 September 1978. As a result a momentous Wood Quay demonstration took place on 23 September 1978 when 20,000 people marched in orderly fashion from the Irish parliament, in Kildare Street, to the Wood Quay site in the shade of Christ Church Cathedral, the very centre of medieval Dublin. There on a raised platform speakers delivered rousing addresses to the multitude and exhorted the government to save the Wood Quay site. It was the biggest march in Dublin since the workers came out in the Great Strike of 1913 and the biggest ever recorded non-political cultural demonstration in Ireland.

The Dublin Corporation pursued a policy of exclusion from the site which on occasions was ludicrous. In April 1978 your Queen Margarethe came on a state visit to Dublin. She not only had a particular interest in Dublin as a Viking foundation but she is a graduate in archaeology from the University of Cambridge, England. Her request to visit the site was politely refused as 'untimely'!

In mid-May 1978 an international conference on medieval urban archaeology was taking place at Dublin. The six visiting speakers were of international repute, four from Germany, the other two from Denmark and Poland. They too were refused access to the site but the FMD secured a High Court injunction allowing these scholars to inspect the site. They immediately issued a unanimous joint statement that the Wood Quay site was of international importance and should be preserved.

The Wood Quay problem appeared to be solved when the case taken by me (on behalf of FMD) was given judgment in the High Court by Judge Liam Hamilton on 30 June 1978. He declared that the remaining upper half of the site was a National Monument. It would be a criminal offence to destroy it or its environs. However there was an inexplicable "escape clause" in the National Monument Act of 1930 which would allow destruction of National Monuments for any (unspecified) reason by agreement between the owners of the site (i.e. Dublin Corporation) and the Commissioners of Public Works, who have authority like ministers of state.

The public was very uneasy, and to manifest its concern a massive demonstration took place on 23 September 1978 when 20,000 people, of all ages, from every level in society, took part in the memorable Wood Quay march. The then government under Jack Lynch was impressed and gave extra money with time for further excavation at Wood Quay, but no guarantee that the Civic Offices would not be built there. Such a building would obliterate the Viking site.

Dublin Corporation officials were becoming impatient and on 3 January 1979 the bulldozers arrived to begin the work of destruction. The archaeologists on the site moved in front of the bulldozers and thus stopped them. But how long could this cat-and-mouse game continue?

Alarm became widespread among the citizens of Dublin. In this hour of crisis an appeal for action was made to the Friends of Medieval Dublin by five well-known societies, established in Dublin, devoted to heritage and environment, as well as by two residents' associations from the Inner City. A meeting was convened by the Friends at the House of the Royal Society of Antiquaries of Ireland.

Since appeals to the government and the law were fruitless to halt the destruction at Wood Quay it was decided to take political action. A two-pronged policy was rapidly agreed upon. One prong was to intervene publicly in the Dublin civil and the Euro elections. The other prong (which remained confidential) was to occupy the Wood Quay site, and by this bold stroke highlight the impending cultural disaster.

A committee of three was appointed to collect suggestions about the proposed occupation from representatives of the seven groups. The triumvirate was then to formulate a plan of action which would be fully known only to these three - Bride Rosney of the Advanced Adult Education Unit of Trinity College Dublin, John Bradley an experienced archaeologist, and myself. Rosney and Bradley decided that I should decide on the final plan and that I should keep it as a personal secret. This would prevent any advance leakage of information to the Corporation officials.

Timing would be all important. Since the site was open-air we had to try and ensure fine weather for ourselves and the many supporters we expected on site. Though the site was surrounded by a high palisade and barbed wire, was guarded by security men and fierce watch dogs at night, and had only one main entrance, we had to enter without any violence and without any confrontation with the workers. We had also to consider how we would avoid arrest by the police who would certainly come rapidly to the site.

This is not the place to recount the story of the occupation. In fact it was highly successful. On Friday evening, 1 June 1979, we occupied the site in a matter of 4½ minutes. It received wide sympathetic coverage in the media. The civic and Euro elections took place on Thursday, 7 June. The lord mayor and councillors supporting the building of the Civic Offices were voted out of office and replaced by friends of the Viking cause.

This is not the place to tell the colourful story of the occupation. The fact that during 1988-89 Dublin is officially celebrating its millennium as a Viking town is the best proof that the Wood Quay campaign was successful.

Indholdet i beretningerne fra de tværfaglige vikingesymposier
1 (1982) - 6 (1987)

FØRSTE TVÆRFAGLIGE VIKINGESYMPOSIUM (Odense Universitet 1982):

<u>Gillian Fellows Jensen: Scandinavian settlement</u> in England: The place-name evidence	9
<u>Niels Lund: Vikinger og stednavne, filologi og</u> historie	33
<u>Torben Kisbye: Danelagen - sprogstruktur, be-</u> folkningsstruktur	43

ANDET TVÆRFAGLIGE VIKINGESYMPOSIUM (Aarhus Universitet 1983):

<u>Ole Fenger: Danelagen og Danerloven</u>	7
<u>Niels Lund: Lid og Leding</u>	23
<u>Else Roesdahl: Fra vikingegrav til Valhal</u>	39

TREDIE TVÆRFAGLIGE VIKINGESYMPOSIUM (Københavns Uni-
versitet 1984):

<u>Richard N. Bailey: Irish Sea Contacts in the Viking</u> Period - The Sculptural Evidence	7
<u>James Lang: Fine Measurement Analysis of Viking Age</u> Ornament	37
<u>Else Roesdahl: Aggersborgproblemer - størrelse og</u> beliggenhed, formål og funktion	59

FJERDE TVÆRFAGLIGE VIKINGESYMPOSIUM (Odense Universitet 1985):

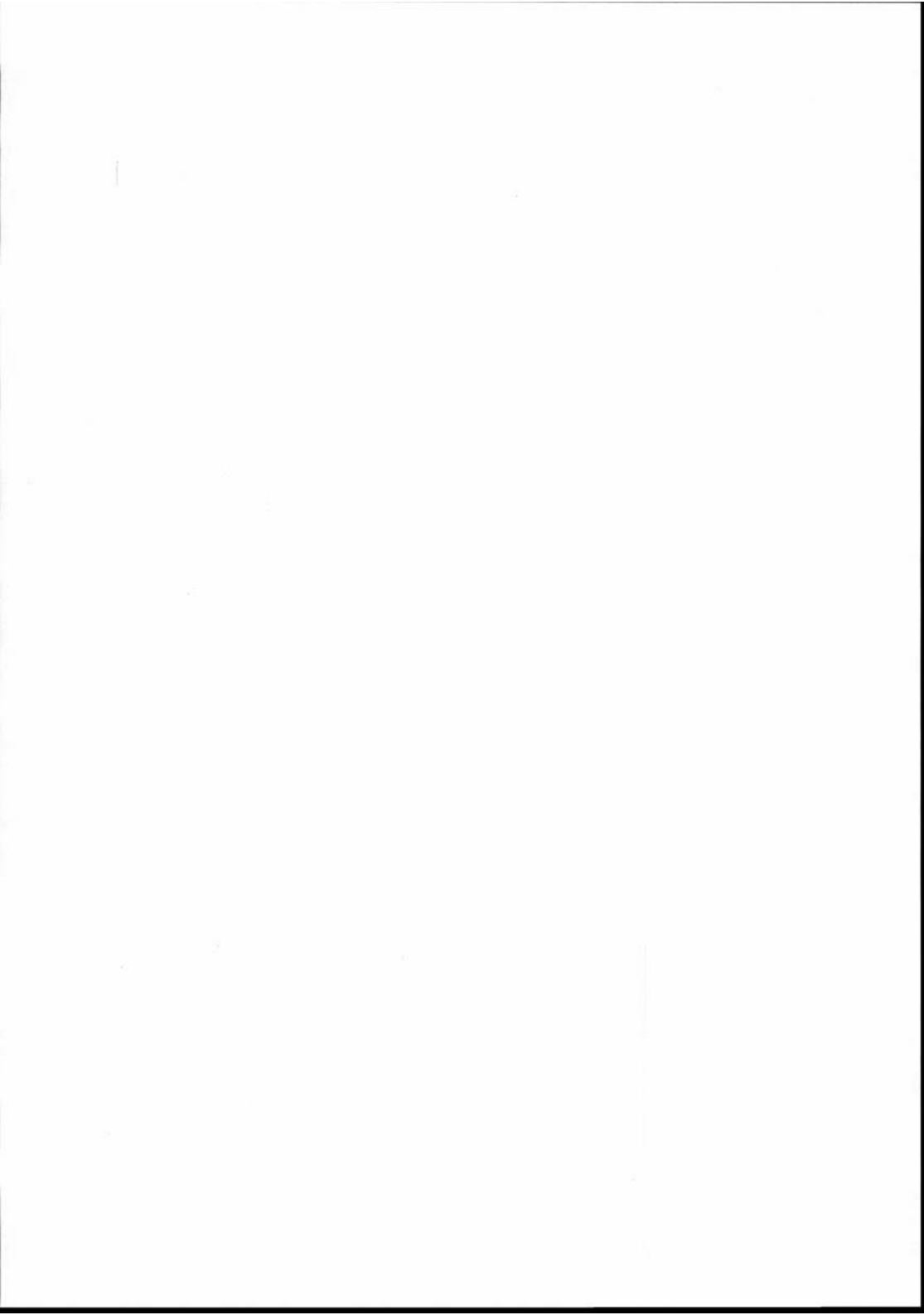
<u>Gert Kreutzer:</u> Die bösen Ahnen der kleinen Meerjungfrau - die Meerweiber in der alt-nordischen Literatur	7
<u>R. I. Page:</u> Runic links across the North Sea in the pre-Viking Age	31
<u>Tore S. Nyberg:</u> Nordiske territorialinddelinger og Nonnebakken	51

FEMTE TVÆRFAGLIGE VIKINGESYMPOSIUM (Aarhus Universitet 1986):

<u>Stig Jensen:</u> Det ældste Ribe - og vikingetidens begyndelse	7
<u>Peter Sawyer:</u> The Christianisation of Scandinavia	23
<u>Birgit Sawyer:</u> Vad säger runinskrifterne om arv och ägande?	39

SJETTE TVÆRFAGLIGE VIKINGESYMPOSIUM (Københavns Universitet 1987):

<u>Tom Christensen:</u> Nye udgravninger i Lejre	7
<u>Simun V. Arge:</u> Om landnamet på Færøerne	11
<u>Lindsay J. Macgregor:</u> Norse Settlement in Shetland: A case study	27

Syvende tværfaglige vikingesymposium

Odense Universitet 3.-4. maj 1988

med bidrag af

Olaf Olsen

Olav Sverre Johansen

F. X. Martin o.s.a.